

Kleine historie van
de Jozefschool

Portret 248
Corrie van den Hout

Thomas van Diessen,
van ellendig persoon
tot voortreffelijk
burger

Periodiek van:

Stichting Erfgoed Goirle "De Vyer Heertganghen"

Jaargang 45 nr. 2

Rond de schutsboom

Rond de schutsboom

Periodiek van:

Stichting Erfgoed Goirle "De Vyer Heertganchen"

Stichting Erfgoed Goirle "De Vyer Heertganchen"

Opgericht 1949

Secretariaat:

Nieuwe Rielseweg 41-43

5051 PD Goirle

Tel: 013 - 534 89 72

secretariaat@heemkundekring-goirle.nl

www.heemkundekring-goirle.nl

Overname van artikelen uit de "Rond de schutsboom" is toegestaan voor nietcommerciële doeleinden, mits bronvermelding en toezending van een exemplaar van de publicatie aan de redactie.

Jaargang 45 nr. 2 - juli 2025

Redactie:

Jan van Eijck

Jan Pieterse

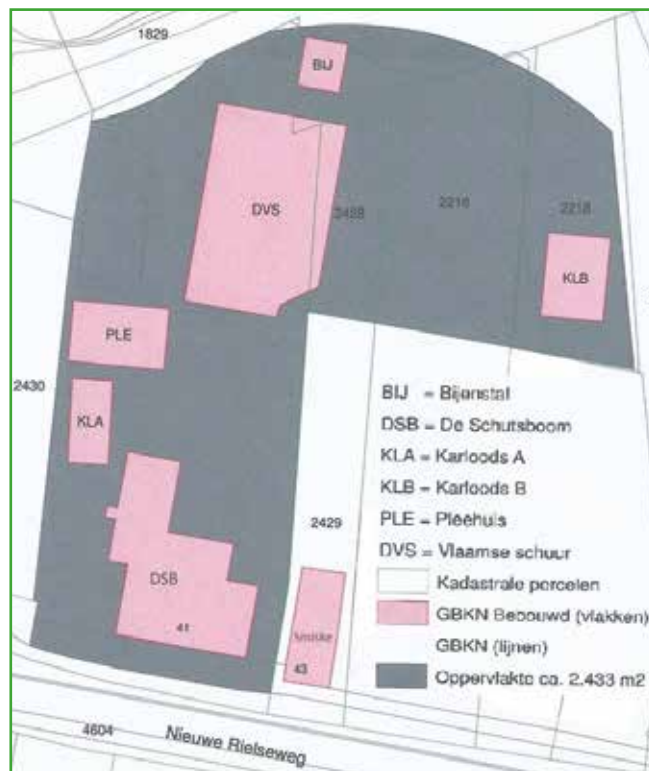
Norbert de Vries

Layout en druk:

Adviesbureau Fons Smits

Foto's:

Stichting Erfgoed Goirle, tenzij anders vermeld

Inhoud

Voorwoord	Van de redactie	4
Kleine historie van de Jozefschool	Gerrit van Heeswijk	5
De schuilkelder van de fraters in Goirle	Jan van Eijck	16
Portret 148: Corrie van den Hout – Mutsaers (Tilburg, 1930) <i>Een levendige geest en overal dichtbij</i>	Ben Loonen	20
Historische bronnen: Thomas van Diessen, van ellendig persoon tot voortreffelijk burger	Frank van Gils	23
Klèènpielekesweer	Wilma Robben	27
Historische bronnen: Het faillissement van Cornelis Hendrik van de Ven	Frank van Gils	29
Jacobus van Esch (1675-1716) Een besproken gereformeerde schepen uit Goirle (deel 1)	John van Erve	34

Voorwoord

Het is vakantietijd (ook al is dat voor het overgrote deel van onze leden een voltijdse, ononderbroken situatie: ze hebben in feite voortdurend vakantie) en elke redactie streeft ernaar om in de vakantieperiode met een nummer uit te komen, omdat iedereen dan alle gelegenheid en tijd heeft om rustig te lezen. In vakanties wordt immers het vaakst gelezen.

Welnu, dit nummer biedt u een interessante mengeling van boeiende artikelen. Neem deze Schutsboom mee de tuin in waar het onder een parasol goed toeven is, en lees. Of lees binnenshuis, als het buiten te heet onder uw voeten wordt. Maar waar of hoe ook: lees!

Want het is een mooi nummer geworden: met verhalen uit de recente geschiedenis, zoals de kleine historie van de Jozefschool en de schuilkelder van de fraters, en uit de oudere geschiedenis, zoals onze Thomas van Diessen en het treurige verhaal van C.H. van de Ven, tot zelfs uit de oude doos, zoals het eerste deel van de historie van Jacobus van Esch, eertijds schepen namens Goirle. Daarnaast hebben we het gebruikelijke portret, geschreven door Ben Loonen, en een korte bijdrage van taalkundige aard betreffende een weersgesteldheid die zich pas weer in de herfst en winter zal voordoen.

U stelt met ons vast: voor elk wat wils.

De redactie zegt dank aan alle auteurs en nodigt de erfgoedleden (voorheen heemleden) uit om kennis te nemen van de diverse artikelen.

De redactie

Kleine historie van de Jozefschool

Door: Gerrit van Heeswijk.

Enkele jaren geleden kon men in dit blad de historie van de Tarcisiusschool lezen onder de titel: De school aan het Kermisplein. Het was Joseph Wijdemans die dit in 3 afleveringen voor elkaar bracht, mede dankzij zijn eigen herinneringen van zijn lagereschooltijd als wel van hetgeen ooit over deze school opgeschreven was. Nu ligt er ook e.e.a. van de Jozef-school voor meisjes in ons archief en het zou zonde zijn dit niet eens voor het voetlicht te brengen.

Waar nu tegenover het cultureel centrum Jan van Besouw en naast het kerkhof een open vlakte ligt stond tussen 1925 en 2010 een school: de Jozefschool, in 1985 omgedoopt in De Wildert. Deze school was de oorspronkelijke meisjesschool van Goirle sinds 1882. Tevoren gingen de meisjes en de jongens naar de openbare school in de Schoolstraat maar dankzij het werk en de drang van Thomas van Diessen kwamen in 1880 enkele Zusters van de congregatie van de Liefdezusters van het Kostbaar Bloed uit Sittard naar Goirle. Zij zouden de zorg op zich nemen voor zieken, hulpbehoevenden, naailessen geven, kostschool houden, een bewaarschool beginnen en tenslotte ook een lagere school. Ongeveer waar nu het appartementengebouw tegenover het verpleeghuis staat bevond zich het klooster en in het achterste gedeelte daarvan begonnen ze met de school.

Al op 12 juli 1880, 2 maanden na hun komst konden de zusters hier een bewaarschool openen en in september van dat jaar een lagere school voor meisjes. Om inkomen te genereren werden ook vrouwelijke kostgangers aangenomen die vaak ook in de school werkten. Omdat de zusters ook in de gezondheidszorg ingeschakeld werden, kregen ze het erg druk maar hun groep groeide en ze zeiden geen "nee" tegen verzoeken.

De school groeide langzaam maar zeker verder en werd onder patronaat van St. Joseph gesteld. In de openbare school merkte men dit erg goed want in enkele jaren tijd verdwenen alle katholieke meisjes van die school naar de Jozefschool.

In 1890 moest er flink gebouwd worden omdat de ruimtes voor de kinderen te druk werden en weer schonk de familie Van Ravels gelden om e.e.a. te bekostigen. Ze deden dit ook al bij de bouw van het klooster toen de zusters in Goirle kwamen. Ook liet hij een gedeelte van zijn magazijn inrichten als klaslokaal omdat het te krap werd. En zo gaat het jarenlang verder met de school. Hij groeit en groeit en bijna alle meisjes van Goirle gaan hier naar toe. In 1895 leverde dit nog een probleem op want er brak een epidemie van roodvonk uit waardoor de school gesloten moest worden wegens besmettingsgevaar. Nadat de school ontsmet en geschilderd was konden de lessen hervat worden. In 1899 had men 4 lokalen, de 1^e en de 6^e klas apart en twee combinatieklassen van 2/3 en 4/5. Toen de

Feest: alle leerlingen op de foto in 1905, zonder de zusters!

zusters hun 25-jarig jubileum in Goirle vierden werd er een foto gemaakt van de leerlingen op de speelplaats: een foto die laat zien hoe druk het kon worden als alles tegelijk buiten moest spelen. Het gebouw links op de foto bevatte de lokalen. Opvallend is wel dat de zusters zelf niet meegingen op deze foto, alleen enkele geestelijken en notabelen (herken ik hier Gerard van Besouw als de man derde van rechts achterin?).

De tijd gaat verder en door de 1^e Wereldoorlog kregen ze een tijdje inkwartiering van militairen, maar meer dan een maand duurde dit niet en kon men verder gaan met onderwijs geven. Dan komen we aan in het jaar 1921: de zusters zijn een huishoudschool begonnen, welke maar 1 jaar zou bestaan: wegens zeer weinig belangstelling wordt dit gestopt.

Naailes in de school

De bouwkundige staat van de school gaat dan echter de gemoederen flink bezighouden: Het gebouw was in de afgelopen 30 jaar blijkbaar flink uitgeleefd en de zusters hadden duidelijk behoefte aan een nieuw gebouw dat beter toegerust was op het onderwijs. De gemeente voelde hier echter weinig voor want ze stonden er financieel niet rooskleurig voor, zo stelde men. De zusters hadden ook nog in dezelfde tijd gevraagd om gelijkstelling met de openbare school waar het de gemeentelijke vergoedingen betrof en daarop ontspon zich een delicate kwestie tussen gemeente en congregatie. Hoe leg je uit wat jouw school doet in vergelijking met de andere school die door de regering gefinancierd wordt? Gaven beide hetzelfde onderwijs waardoor beide recht hadden op dezelfde vergoeding, of was er toch een verschil? Het spitste zich toe op de uitleg van of men de meisjesschool kon vergelijken met de openbare school gezien het soort onderwijs dat er gegeven werd en of er extra lessen gegeven werden als vervolgonderwijs en Franse les, beide lessen na schooltijd. Ook de kosten van brandstoffen (kolen) kwamen bij deze berekening tevoorschijn: de zusters moesten deze wel degelijk betalen terwijl de openbare school ze van de gemeente kreeg. Ook het feit of er vakonderwijzeressen waren telde volgens de gemeente mee om te zien of men de scholen kon vergelijken. De gemeente schrijft in 1923: *“De openbare school is niet overeenkomstig de R.K. Meisjesschool, omdat naar onze mening de overeenkomstige scholen behoren te zijn: van een gelijk aantal klassen, van een gelijk*

aantal leerkrachten en van een gelijk aantal leerlingen, kortom scholen van dezelfde soort". En verder ook nog: "Bovendien moet de openbare school als niet overeenkomstig worden beschouwd, omdat deze bijna uitsluitend wordt bezocht door ziekelijke en achterlijke leerlingen, die de klassen der bijzondere scholen niet hebben kunnen volgen, of wel door leerlingen, die de klassen der bijzondere scholen hebben doorlopen, maar toch nog verder lager onderwijs hoofdelijk willen genieten".

Duidelijk de onderbouw van de school met juffrouw Stads als lerares. Onbekend welk jaar het is.

Tenslotte lezen we in dit stuk: "Wij hebben getracht de toe te kennen vergoeding vast te stellen tot een bedrag, overeenkomende met de werkelijk te doene uitgaven. Als maatstaf hebben wij also genomen de werkelijke kosten over 1922 eener overeenkomstige bijzondere school voor jongens in deze gemeente, omdat het hoofd der bijzondere school voor meisjes, weigerachtig bleek met ons daaromtrent overleg te plegen". De gemeente bleef op het standpunt staan dat de openbare school ook nog "verplicht uitgebreid lager onderwijs" gaf en dus "twee soorten van onderwijs" gaf waardoor ze niet overeenkomstig zouden zijn. De inspecteur van het onderwijs trok dan ook flink van leer toen hij stelde dat "een poging gedaan wordt tot opzettelijke misleiding van Uw College (van G.S.) ofwel 't is aan Burgemeester en Wethouders ten enenmale onbekend, wat de wet op het Lager Onderwijs verstaat onder "Uitgebreid Lager Onderwijs". Aan de Openbare school aldaar wordt blijkens nevensgaande roosters slechts les gegeven in de vakken a t/m k. 't Is dus een LAGERE SCHOOL, die wat de vakken van onderwijs betreft, niet afwijkt van de Bijzondere lagere school voor meisjes". Uit onze stukken blijkt niet overduidelijk wat de strijd tussen zusters en provincie aan de ene kant en gemeente aan de andere kant opgeleverd heeft, doch aangenomen mag worden dat alles volgens de regels afgehandeld zal zijn. Het is een voor hen bekende rector Nabuurs die in een schrijven ferme taal gebruikte over de kwestie:

- Uw burgemeester probeert weer door leugens van de bijdrage af te komen;
- Dat er geen overeenkomstige openbare school is, is eenvoudig een leugen;
- Dat het hoofd der bijzondere jongensschool tevreden is met f 6,25 doet niets ter zake;
- Wat nu te doen om den liberalen potentiaat te dwingen?

Ook hij kon geen potten breken.

Mogelijk is deze strijd van belang geweest voor de verdere gang van zaken in de 20-er jaren toen de pogingen, om tot een nieuw gebouw te komen, verder gingen.

Op 24-10-1921 hadden de zusters al een brief aan de gemeente gestuurd met het verzoek om geld ter beschikking te stellen voor de bouw van een nieuwe meisjesschool "in de tuin van de voormalige pastorie". De gemeente stelde zich hier op

De nieuwe school aan de Sint Jansstraat in 1926.

het standpunt dat "met de bouw eener nieuwe school nog wel een tijd kon worden gewacht" en dat "de bestaande school nog vele jaren zou kunnen voldoen, wanneer daaraan de nodige veranderingen werden aangebracht en zo nodig een of meer lokalen werden bijgebouwd". Men zag ook graag tekeningen van een nieuwe school en hoe het terrein op de openbare weg moest worden aangesloten. De gemeente zei dus eigenlijk "Nee" tegen het verzoek en er ontstond dan ook een papieren strijd over de wens tot nieuwbouw. Is het nieuwbouw als men al over een school binnen dat bestuur beschikt? Kon men spreken over het vestigen van een school als die vereniging al een school heeft? Weer een precieze strijd over de betekenis en inhoud van bepaalde woorden!!

De nieuwe school zou volgens architect J.H.H. van Groenendaal f 70.000, -- gaan kosten zonder, of f 90.000, -- met gymlokaal. De zusters vroegen dan ook raad aan het R.K. Centraal Bureau voor Onderwijs en Opvoeding in Den Haag en kregen het advies om met enkele wetsartikelen in de hand de gemeente te verzoeken haar standpunt te wijzigen. Ze vroegen aan de provincie ook om de provinciale goedkeuring van het gemeentelijk beleid negatief te beoordelen. Er volgde dan een periode van juridische haarkloverijen met verwijzingen naar wetsartikelen en betekenis geven aan bepaalde woorden. Aan de Raad van State schreef de gemeente bijvoorbeeld: "Het doet ons daarom vreemd aan, dat Ged. Staten eerst thans in hun schrijven als hunne mening uiten, dat het woord "vestigen" geenszins de enge betekenis heeft, die wij er aan toegekend willen zien. Ten onrechte wordt door hen beweerd, dat ons standpunt er toe zou kunnen leiden, dat in plaats van een bestaande school, die niet meer aan redelijke eischen voldoet, nooit eene nieuwe school zou mogen worden opgericht. Immers het geval, dat Ged. Staten op het oog hebben valt o.i. niet te rangschikken onder het woord "vestigen", maar onder het woord "uitbreiding". En verder nog: "Wanneer het woord "vestigen" in art. 72 der L.O.-wet eene ruimere betekenis wordt gegeven, dan wij er aan willen toekennen, dan zouden de gemeenten zijn overgeleverd aan de WILLEKEUR der schoolbesturen, die om welke redenen van EIGEN BELANG dan ook de bevoegdheid verlangen bij HERHALING (.....) een aanvraag in te dienen, zulks ten nadele van de gemeenten". Op goede volgorde dus: het gemeenteraadsbesluit voor geen medewerking van 20-1-1922 werd door Ged. Staten verworpen op 24-5-1922. De Hoge Raad bepaalde op 18-12-1922 dat het besluit van GS niet juist was en stelde de gemeente in het gelijk. Toch werd in 1923 begonnen met een 7^e klas die door de gemeente gewoon gesubsidieerd werd.

Op 12 mei 1925 verzocht het bestuur de gemeente opnieuw tot medewerking "door 4

klaslokalen te bouwen gedeeltelijk in den tuin der zusters, gedeeltelijk op het aangrenzend sportterrein, beide behorende aan de R.K. Kerk van Goirle in deze gemeente". De zusters stuurden voor het onderhoud met de gemeente architect J. Hogenkamp uit Doesburg naar het overleg. Mogelijk omdat deze toevallig met de burgemeester in dezelfde trein naar Tilburg zat, hadden zij tevoren al een positief contact met elkaar, wat de vergadering blijkbaar positief beïnvloedde. De gemeente stelde op 11-6-1925 een krediet beschikbaar voor de bouw van een 4-klassige school zodat het oude gebouw voor kleuter-, naai en nijverheidsonderwijs gebruikt kon worden. Tijdens de bouw werd al besloten het gebouw van 4 klassen uit te breiden tot 8 klassen, het gebouw zoals de meeste Goirlenaren het zich nog herinneren.

Personeel vd school met van links naar rechts: Net van Puijenbroek, Lies van Heeswijk, A. van Merendonk, Marie Aarts en Jans Stads.

Wie werkten toen al aan de Jozefschool? Uit de stukken die bewaard werden halen we de volgende gegevens: onderwijzeressen die al voor 1926, dus nog op de oude school werkten waren in elk geval Johanna Maria (Marie) Aarts die al in 1909 benoemd werd, Antonia Maria van Puijenbroek die er in 1918 bij kwam, Johanna (Janske) Stads vanaf 1919 en Elisabeth Antonia Maria (Lies) van Heeswijk die vanaf 1920 het

team kwam versterken; de zusters leverden diverse onderwijzeressen maar in de gegevens staan ze vaak alleen met hun meisjesnaam omdat de zuster naam in de officiële stukken niet genoemd werd. Zo kennen we o.a. Zr. Catharina Linders vanaf 1887, Zr. Godefrida Leonards vanaf 1921, Zr. Maria Nichting vanaf 1923 en Zr. Sophia van der Weerden sinds 1907. Vanaf de bouw van de nieuwe school in 1926 is het een komen en gaan van onderwijzeressen, zowel geestelijke als leken: de zusters konden elk jaar de opdracht krijgen om te verhuizen naar een ander klooster en de leken onderwijzeressen moesten na hun huwelijk steeds vertrekken en plaats maken voor ongetrouwde onderwijzeressen. Van de zusters zien we de namen van Zuster Mathea Brockhus, Zr. Thadea Carl, Zr. Wilhelma Hohnold, Zr. Bernarda Kortbus, Zr. Nivarda van Leeuwen, Zr. Paula Oude Vrielink, Zr. Hieronyma Reinery, Zr. Gaudentia Rüdell, Zr. Antonetta Winghbermhühle en de leken onderwijzeressen A. van Meerendonk, W. Preker, A. Ramaekers, A. Bakker, Ph. Reijnen, El. Van Boxel, Ant. van Gils, Cath. Nelissen, Anna Cath. (To) van Zantvoort en Joh. van Zantvoort. Tot hier de namen van de onderwijzeressen die voor 1940 aan de Jozefschool verbonden waren. Als we alle namen van de latere onderwijsgegenden erbij zetten wordt dit een erg lange (misschien saaie) opsomming van namen.

Om aan de school verbonden te worden werden er natuurlijk informatie ingewonnen bij eerdere werkgevers of opleidingsinstituten en dankzij één sollicitatie weten we wat men in 1952 vroeg:

Nog een personeelsfoto uit de 50er jaren met nu v.l.n.r.: NN, Lies van Heeswijk, Zr. Wilhelmine, Zr. Gaudentia, To van Zantvoort en NN; Zittend juffrouw Boerboom, NN, NN.

- Hoe is haar godsdienstzin?
- Zal ze graag in de school werken?
- Voorziet U dat ze de nodige tijd zal besteden aan correctiewerk, eventueel buiten de schooluren?
- Is ze ordelijk, en meent U dat ze gezag zal hebben bij de kinderen?
- Is ze een persoonlijkheid?
- Is ze gewillig en meegaande? Zal ze eventuele opmerkingen gaarne aanvaarden?
- Hoe is ze of zal ze zijn in de omgang met collega's?
- Kan ze goede zanglessen geven?
- Is ze meer geschikt voor kleinere of voor grotere kinderen?
- Hoe is haar gezondheidstoestand?

Het was een teken van de tijd dat de eerste vraag over de godsdienst ging, denken we alleen maar terug aan de rapporten van toen waarin ook het vak godsdienst bijna altijd bovenaan stond.

Verzameling kinderen in de tijd van de gaarkeuken bij de school, de hier door veel kinderen en hun leiding gebrachte katholieke "Romeinse" groet moet niet verward worden met de door de nazi's gebruikte groet.

Na de bouw in 1926 gebeurde er eigenlijk niet zoveel apart met de school. Alleen werd in de crisistijd van de dertiger jaren een keuken van de school gebruikt als gaarkeuken om toch een fatsoenlijk maal te kunnen geven aan kinderen uit door de crisis getroffen gezinnen. Ook had de school te maken met vorderingen van ruimtes voor militairen voor en in de oorlog.

Kijken we naar de leerlingaantallen vanaf ca 1880 tot 1950 dan zien we een verschuiving in Goirle optreden die zeer nadelig was voor het openbaar onderwijs. Op aanraden van wie dan ook verhuisden de meeste kinderen na het openen van de katholieke jongens en meisjesschool naar deze onderwijsinstellingen. Het openbaar onderwijs liep zo sterk achteruit dat in 1948 door de gemeente werd besloten om deze op te heffen. Je zou achteraf kunnen zeggen: Thomas van Diessen had gewonnen. De getallen van de rechterkolommen zijn de cijfers van de Thomasschool en de Jozefschool tezamen. Tussen 1880 en 1900 zien we een leerlingenaantal van de Jozefschool tussen de 150 en 200 schommelen, in 1925 zijn er 284 leerlingen op de Jozefschool, in 1936 283, in 1949 zijn het er 227, in 1968 al 296, in 1977 nog 218 en in 1979 zijn het er 311 maar toen waren de laatste leerlingen van de Thomasschool erbij gekomen nadat die school opgeheven was.

De absentieboeken die over 4 schooljaren bewaard zijn gebleven laten soms zien hoe een leerkracht over een bepaald kind dacht. Zo lezen we in het boek over 1947-48 dat in klas 1 twee "klierachtige" kinderen zitten en in alle klassen wordt vermeld of een leerling een spraakgebrek had, slechtiend was of ook doof was. Ook wordt bij klas 6 aangegeven naar welke vorm van voortgezet onderwijs een leerling ging. Die verschillen laten het volgende zien:

A) in 1948 gaan van 27 leerlingen er 20 naar het VGLO, 3 hebben voldaan aan de leerplicht en gaan (hoogstwaarschijnlijk) werken, 2 gaan naar een MULO in Tilburg, 1 naar het lyceum in Tilburg en 1 naar een pensionaat in Rosmalen;

B) in 1949 gaan van 23 leerlingen 13 naar het VGLO, 4 hebben voldaan aan de leerplicht, 3 gaan naar de ULO, 1 naar de landbouw en huishoudschool in Hoogstraten, 1 blijft zitten en van 1 is het niet aangegeven;

C) in 1970 gaan van 33 leerlingen er 14 naar de huishoudschool, 3 naar de LEAO, 11 naar de MAVO, 4 naar de HAVO en een leerplichtvrije naar de HTI (werken dus);

D) in 1979 gaan van de 42 leerlingen er 7 naar het Mill-Hill College, 5 naar Willem II, 8 naar de MAVO, 11 naar de LTS, 10 naar de LHNO en 1 naar de LEAO.

Kijken we deze cijfers goed door dan zien we een verschuiving van "gaan werken" naar "doorleren" en van steeds meer middelbare en hogere opleiding na het basisonderwijs.

	openbaar			bijzonder		
	januari	juli	gratis	januari	juli	gratis
1850	148	119	38	18		
1855	169	99	36	16		
1860	126	110	17	21		
1865	132	132	24	16		
1870	223	169	45			
1875	244	231	53			
1880	202	162	38			
1885	168	184	43			
1890	159	165	40			
1895	56	37	11			
1900	17	23	3			
1905	16	17	4			
1910	23	19	5			
1915	9	8				
1920	11	10				
1925	7	7				
1930	10	10				
1935	20					
1940	12					
1945	22					
1947	7					
jongens en meisjes (Gemengd)						
meisjes (zusterschool)						
jongens en meisjes apart						

Het personeel in 1967 met weer v.l.n.r.: Anneke Verkuijlen, Zr. José, To van Zantvoort, Ria Jansen, Dymph van Gorp en Nel Peeters; zittend Kitty Witters, Marcel Konings en René van Dijk.

Dit betekende de eerste man in het team: Marcel Konings uit Goirle! Aan het eind van dat schooljaar kregen drie vrouwelijke leerkrachten wegens huwelijk ontslag. Dat zorgde ervoor dat Marcel zijn oud-medestudent aan de kweekschool, René van Dijk, tipte dat er bij hen een vacature was. Voor Zr. José was het een geschenk: weer een man erbij, wat in die tijd een verdubbeling van het aantal mannen betekende en volgens haar een logische verbetering van het team: zowel mannen als vrouwen voor de klas. Het team bestond

Wat leerkrachten betreft veranderde er eindelijk ook wat: er kwamen mannelijke leerkrachten. De eerste zou graag gaan werken maar moest eerst in dienst. Omdat er op dat moment een vacature was aan de Thomasschool probeerde het hoofd daarvan, Fr. Eugenius, om hem uit dienst te halen na 12 maanden diensttijd. Dat ging niet door: hij zou onmisbaar zijn voor het leger. Vervolgens probeerde Zr. José, het hoofd van de Jozefschool dit per 1-3-1967 nogmaals en toen lukte het wel.

toen uit Zr. José, To van Zantvoort, Nel Peeters, Marcel Konings, René van Dijk, Ria Jansen, Dymph van Gorp en Anneke Verkuijlen. Als we de foto van het team bekijken valt een ding op: juffrouw To van Zantvoort kijkt nogal oplettend naar het gebouw i.p.v. naar de fotograaf. Wat blijkt: ze hield de leerlingen in de gaten omdat de foto tijdens schooltijd gemaakt werd en alle leerlingen dus in de klassen zaten: het mocht geen toestanden geven! De beide blijvende dames, To en Nel, vonden het wel raar dat deze nieuwe leerkrachten op de speelplaats meespeelden met de leerlingen: dat zou het gezag ondermijnen! Voor het hoofd, Zr. José, maakte het weinig uit: ze zag de leerlingen op een zeer gezellige manier met deze situatie omgaan en maakte er geen woorden aan vuil.

Het hoofd in die tijd was iemand die voor de klas stond en geen extra tijd kreeg om zaken betreffende het leiden van de school te regelen: elke leerkracht hield op een eilandje zijn/haar werk in de gaten en zorgde ervoor dat op het eind van het jaar de leerlingen klaar waren om door te stromen naar de volgende klas. Eén opvallend werkje had het hoofd toen blijkbaar nog wel: het klaarmaken van de zakjes met maandlonen voor het personeel.

De omslag van de 60-er naar de 70-er jaren was in vele scholen ook het begin van een omslag van werken in de klassen: er werd niet meer op eilandjes gewerkt maar er kwamen vergaderingen waarbij alle leerkrachten aanwezig waren en waar schoolzaken besproken werden. Op de Jozefschool begon men ook met een oudercommissie en voor het vak godsdienst kwamen er vergaderingen met Pastoor van Riel en later een districtsKatecheet in de persoon van Louis van Duijnhoven. Deze vergaderingen gaven al aan dat we in een steeds meer seculiere wereld terechtkwamen en de godsdienst/zorg/lessen nodig waren omdat het niet meer vanzelfsprekend vanuit thuis gedragen werd.

Foto in de klas genomen op het eind van de 50-er of begin van de 60-er jaren. De banken staan nog in de klas.

Na Zr. José kwam Zr. Virgo de school leiden en er volgden nog enkele veranderingen: het vak handvaardigheid werd ingevoerd, er kwamen diaserieën en stempels en er werd een begin met een documentatiecentrum. Zeer belangrijk in die tijd was het gemengd worden van de school: in de eerste klas kwamen ook jongens en zo ook op de Thomasschool waar

meisjes binnenkwamen. Dit was een moeilijke tijd voor de oudere dames waarvan er een haar werk beëindigde en ontslag nam. Juffrouw To van Zantvoort hield vol en haalde haar 40-jarig jubileum dat flink gevierd werd met een feestdag voor de kinderen. Het afscheid van To van Zantvoort viel in dezelfde tijd dat Zr. Virgo ontslag nam omdat ze in Tilburg wilde gaan werken en er dus een nieuw hoofd moest komen. Dit werd Cees Audenaerde die voortvarend te werk ging. Hij zorgde voor meer veranderingen: een oudercommissie, lees- en timmermoeders, hulp bij handvaardigheid, teamvergaderingen en tenslotte de taakrealisatie: extra uren voor het hoofd om de steeds groter wordende stortvloed van berichten uit Den Haag in goede banen te kunnen leiden.

Er wordt al losser in de klassen gewerkt zoals hier tijdens een herfstopdracht.

wel uitgeweken naar lokalen boven in het fraterhuis waar wel veilig gewerkt kon worden.

Ook het gebouw werd gerenoveerd. Maar dat werk werd ook nogal onzorgvuldig afgeschermd voor de kinderen waardoor het team op een ochtend "de poot stijf hield" en weigerde op deze manier te werken: het was te onveilig voor de kinderen. Hoofd en bestuur waren niet blij met deze actie maar er werd toch

Fusiepartner Seraphine kleuterschool was de toeleverancier van leerlingen voor de Jozefschool.

In 1977 kreeg Cees echter de kans om een nieuwe school op te starten in De Hellen, een kans die hij met beide handen aangreep en waardoor Fr. Eugenius zijn opvolger werd. Hij maakte de tijd mee van de voorbereidingen van de samenvoeging van kleuter- en lager onderwijs tot basisonderwijs. Dit betekende de samenvoeging van Seraphine en Jozef wat de stichting van De Wildert opleverde. Dit proces werd onder leiding van René van Dijk voltooid.

Februari 1986: door brand verdwijnt de oude Jozefschool van het toneel.

November 1986: De Wildert herrijst in het nieuw.

Hij werd meteen in het diepe gegooid wat het leiderschap betreft want in februari 1986 brandde 's nachts de school af. Samenwerking tussen het team, het bestuur en de gemeente zorgde ervoor dat men in november van dat jaar al in de nieuwe school kon beginnen. Men had geluk dat aan de overkant het oude schoolgebouw, dat door de Instuif in gebruik genomen was, gebruikt worden als noodoplossing zodat de kinderen niet ver hoefden te lopen. De situatie in Goirle veranderde echter nog verder waardoor basisschool

De Langenboom opgeheven werd en fuseerde met de andere scholen. Dit leverde weer wat extra leerlingen op maar de demografische ontwikkelingen in het centrum zorgden er toch voor dat het leerlingenaantal steeds lager werd. Er werd op bestuursniveau hardop gedacht aan een fusie met basisschool De Heibloem. Deze kwestie, versterkt door een kwestie waarbij het vertrouwen tussen team en bestuur op het spel stond en waardoor het team van de Jozefschool recht tegenover het bestuur kwam te staan zorgde voor een verzelfstandiging die duurde van 1995 tot 2005. Toen het leerlingenaantal verder daalde zocht men een fusiepartner wat uiteindelijk tot een fusie met de Kameleon leidde. Deze fusie betekende het definitieve einde van de Jozefschool-Wildert na een periode van 126 jaar onderwijs in het centrum van het dorp.

Als Wildert zelfstandig tussen 1996 en 2006 met hier v.l.n.r.: vooraan: René van Dijk, Guus de Haas (bestuur), Frans Roosen (bestuur), Bart Lemans, Harrie de Jong, Jos van de Ven; midden: Herman Mandemakers (bestuur), Toine Jansen, Wies Schellekens (ouderver.), Mariëtte Huismans, Diny Ballings, Petra van den Abbeelen (ouderver.), Carmen van Wezel (MR); achter: Carmen Tronci (ouderver.), Ad Spapens, Arno Verheijen, Rian de Cock (ouderver.), Marjan van den Molengraaf (ouderver.), Eefje Alessie, Eric van Poppel (MR) en Iris de Laat.

Bronnen:

1. *"Liefdezusters van het Kostbaar Bloed"*, Cees Boon en Norbert de Vries, Goirle 1990.
2. *"Op weg gezet. 40 jaar Stichting Katholiek Basisonderwijs Goirle"*, Ben Loonen (eindredactie), Goirle 2009.
3. *"Een eeuw Goirle 1870-1970"*, Jef van Gils en Ronald Peeters, Goirle 1992.
4. Stukken betreffende de Jozefschool, doos 40119, in archief Stichting Erfgoed Goirle.
5. Informatie van Marcel Konings en René van Dijk.
6. Fotoverzameling Stichting Erfgoed Goirle.

De schuilkelder van de fraters in Goirle

Door: Jan A.M. van Eijck

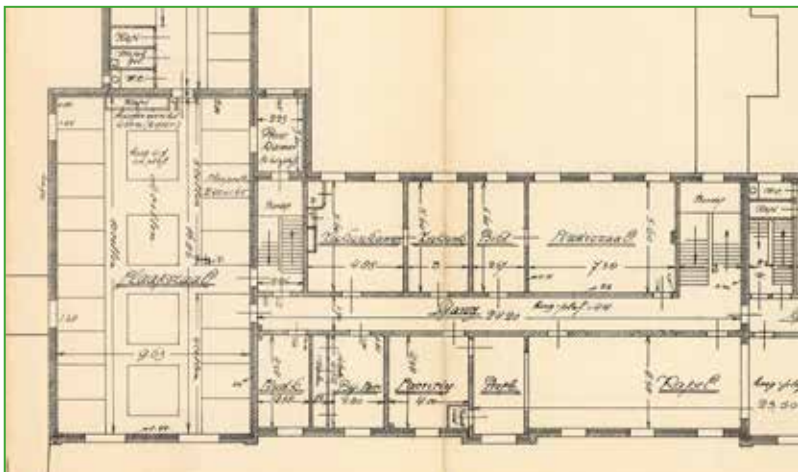

Afb. 1 Rondleiding in de schuilkelder van de fraters op 5 mei 2025 (coll. Jan van Eijck)

naar beneden – kom je dan in een driedelige kelder. Het is daar donker (één lamp....) en benauwd en weinig comfortabel.... De aankleding was ook pover: wat EHBO-artikelen, emailen nierbekkens, po's en ondersteken, en een losse knijpkat op een tafeltje hadden we er neergelegd..... En toch was menigeen verrast over het bestaan van deze schuilkelder!

Via de bouwtekeningen van architect Constant Panis uit 1924, zijn we wat wijzer geworden betreffende de geschiedenis en functionaliteit van deze kelder! Daarom dit artikel.

Het hoofdgebouw van het fraterklooster St. Franciscus van Sales stamt uit 1890 en is ontworpen door Guibert de Beer uit Tilburg. Op afb. 2 van de Bouwtekening uit 1924, kun je zien dat de kapel van het klooster toen was gesitueerd meteen rechts naast de voordeur, met een sacristie links naast de voordeur. Die kapel was maar 23,50 m lang en 4,85 m breed. De kelder van dat gebouw was 3-ledig, 3 vakken gescheiden door $\frac{3}{4}$ lange muren, en was gesitueerd in het souterrain van het hoofdgebouw aan de linkerzijde tegen de achter-

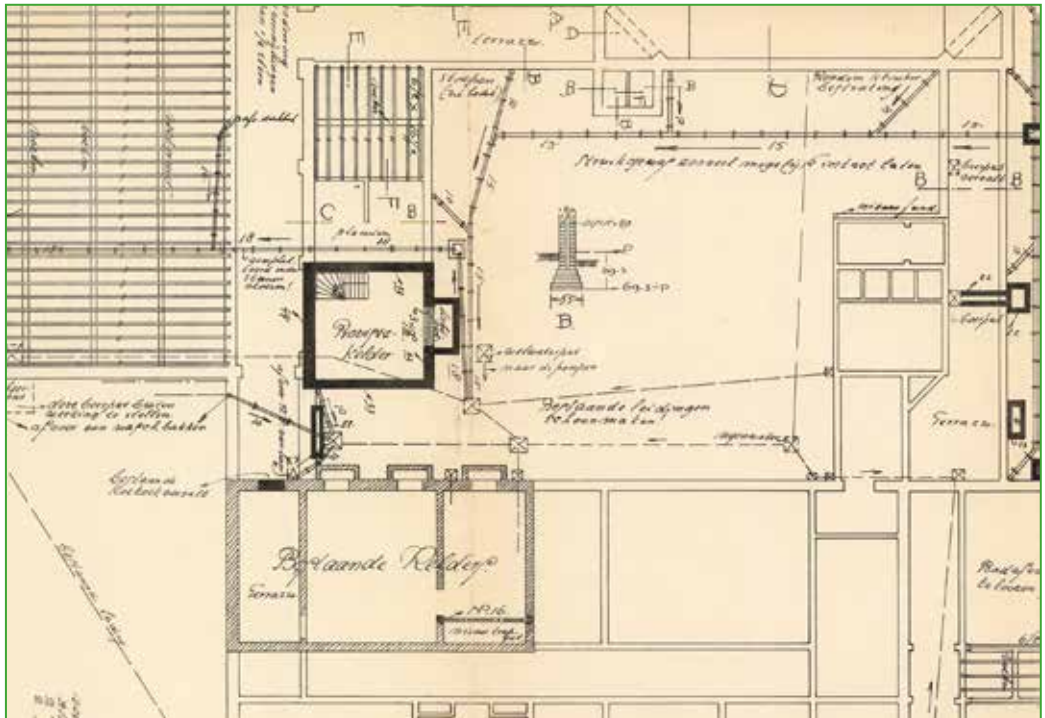
Afb. 2 Plattegrond van de voorbouw van het fraterklooster Anno 1924 (Reg. Archief Tilburg, nr 747, n° 2)

Afb. 3 Foto van de voorzijde Fraterklooster aan de Kloosterstraat, ca. 1910. Zie de vele woninkjes die daar nog vóór stonden, o.a. het huis van Thomas van Diessen. (archief Heem)

kant aan. Hij is in 1924 getekend als "Bestaande Kelder" op de tekening nr 9. Immers de oorspronkelijke kapel was te klein geworden voor de goedlopende frateropleiding met gemiddeld 120 studenten en 42 fraterleraren in de periode 1910-1925. Daarom moest er een nieuwe kapel komen. Dat werd de achtkantige kapel in de binnentuin van het fraterkloostercomplex; zij bestaat dit jaar precies 100 jaar! Dientengevolge veranderde de gehele voorbouw ook. Er kwamen twee

grote zij-armen aan het kloostergebouw, dwars op de Kloosterstraat links en rechts. De woninkjes aan de Kloosterstraat, die tot die tijd nog steeds vóór het nieuwe klooster stonden (zie Afb.3), konden toen pas gesloopt worden, o.a. het huisje van Thomas van Diessen zelf! Immers Thomas was al gestorven in 1892, maar zijn echtgenote Petronella van de Laar stierf pas in 1900. Thomas had de grond achter zijn huisje in 1889 aangeboden aan de fraters om er een klooster op te bouwen; zo is het allemaal begonnen...!

Afb. 4 Toekomstige positie van "de Bestaande Kelder" op tekening van het souterrain A° 1924 (RAT, nr 747, n° 9)

De bestaande kelder in 1924 bestond uit 3 gedeeltes, 1 groot vak in het midden en 2 smalere aan de 2 zijdes (samen ca. 11 x 4,85 m), elk vak gescheiden door een $\frac{3}{4}$ muur. De kelder

had ook nog 4 "koekoeken" aan de achterzijde van het hoofdgebouw, dat zijn verbindingspoorten van een kelder met buiten onder de grond, voor licht en lucht achter een raam. Via die koekoek kon de kelder ook bevoorradt worden via een luik! Ik weet dat grote villa's rond 1900 ook vaak 3 keldervakken hadden: één voor de aardappelen, één voor groenten en fruit cq. weckpotten, en één afgescheiden voor de zwarte steenkolen! Zou dat hier ook gegolden hebben voor het fraterklooster?!

Op de tekening van 1924 (Afb.4) is de meest linkse/zuidelijk koekoek van de kelder gesloten/ dichtgemaakt, staat er op de tekening vermeld. Drie koekoeken bleven er dus over tijdens de Tweede Wereldoorlog. Op de enige foto die we hebben uit de oorlogstijd, zien we dan ook één koekoek op de achtergrond. Dat was ook hard nodig voor verse lucht, denk ik!

Bij de verbouwing van 1925 is ook het trappenhuis aan de zuidelijke vleugel gewijzigd. Dientengevolge moest er een nieuwe toegang komen voor de kelder, en tekende de architect ook een "**nieuw trapgat**" in, aan de binnenzijde van de kelder. Die nieuwe toegang kwam boven uit in een van de "ziekenkamers" via een kast. Niet echt handig in gebruik dus.... Waarschijnlijk is de functie van de *Bestaande kelder* dan ook vervallen na 1925. Er kwam namelijk ook een nieuwe "Provisiekelder" achter / ten westen van de bestaande kelder. Beide kelders hebben nu, na de laatste verbouwing van 2002 een los luik gekregen, dat duidelijk zichtbaar in de vloer ligt en zo open kan worden getrokken, met een ring.

Afb. 5 De enige foto van de schuilkelder in oktober 1944. Let op het "koekoek-raam" (coll. Huub van Dun)

Op de enige foto die we van de schuilkelder-in-oorlogstijd kennen (zie Afb. 5), kan men zien hoe hij gebruikt werd: hij lag vol met onderduikers of gewonden in het fraterklooster. Hoeveel en wie er allemaal geschuild hebben, weten we eenvoudig niet... Het staat ook nergens genoteerd, voor zover we weten. We weten wel dat het fraterklooster op het eind van de oorlog, vooral in de 3 weken van de bevrijdingsgevechten in oktober 1944, werd gebruikt als noodhospitaal, waar de

Goirlese EHBO'ers o.l.v. Jan Koolen c.s. hun handen vol aan hadden en heel wat verwonde burgers hebben aangebracht bij het fraterklooster, met gevaar voor eigen leven vaak, tussen al die granatenregens.

Na de bevrijding, om precies te zijn op 8 november 1944, werd de hele voorvleugel van het fraterklooster ingericht als hulphospitaal voor het Britse leger, waartoe ook de 1^e Poolse Pantserdivisie o.l.v. Gen. Maczek behoorde, die nog felle gevechten doormaakten bij Moerdijk en in de Langstraat bij Waspik en Sprang-Capelle, tegen de Duitsers aan de andere kant van de Maas. Behalve de ziekenzaal van het hulphospitaal in het klooster, waren er in de Thomasschool – pal achter het klooster – ook een aantal leslokalen ingericht, één als laboratorium en één als operatiekamer! Er was veel Engels personeel voor dat nood-

hospitaal: in totaal wel 150 personen waarvan 18 dokters, huisden van november 1944 tot april 1945 in het fraterklooster!

Er liggen dan ook de lichamen van enkele (16) geallieerde soldaten (waarvan 4 Polen) die het niet gehaald hebben, op ons oorlogskerkhof in Goirle. Zij zijn hier gestorven in de periode november 1944 tot april 1945, dus na de bevrijding van Goirle! Maar een schuilkelder had Goirle toen nauwelijks nog nodig.... Of het moest voor een V1 of V2 zijn, maar die zijn er in het dorp Goirle zelf niet gevallen.

Bronnen:

- Piet de Bont e.a., **Goirle 1940-1945 Een grensdorp bedreigd, bezet en bevrijd**, Hfdtstuk13; Goirle 1994
- Conny Dekker-Koolen, *Jan Koolen (1895-1971) EHBO'er in hart en nieren*; in: **Goirle in 200 portretten, nr. 37**, Goirle 2003
- Huub van Dun, **1940-1945 Mijn beleving van de oorlog, bezetting en bevrijding**, m.s. Goirle 2012
- **Tekeningen van de verbouwing** van het fraterklooster in 1924-25, door Constant Panis architect MO in Reg. Archief Tilburg, nr. 747

Corrie van den Hout – Mutsaers (Tilburg, 1930), een levendige geest en overal dichtbij

Door: Ben Loonen

Corrie van den Hout ontmoet ik de laatste jaren nogal eens bij de nazit na een uitvaartdienst in de kapel van CC Jan van Besouw of de Sint Jan. Ik denk aan Kees van de Pol, Sjef van de Lisdonk, Joop Schepens, e.a. Het is altijd gezellig aanschuiven aan het tafeltje waar zij zit, vaak samen ook met Diny Verhoeven-Spijkers. Corrie is op 10 maart 2025 95 jaar geworden, maar je ziet het haar niet af. Ze heeft een levendige geest, ze sprankelt, de zwaarte van de hoge ouderdom lijkt ze licht te dragen. Bij de nazit van Sjef van de Lisdonk (21 januari van dit jaar) heb ik haar gevraagd of ik een portret van haar

mocht maken, ze stemde toe.

Mijn kennis van Corrie gaat eigenlijk via Annemieke Wetter, mijn vrouw. Toen zij in 1969 in Goirle kwam wonen, op een kamer van Jan en Mien de Brouwer op de Bakertand, was daar geen verwarming. Zij kwam bij Joseph van den Hout (1924 – 1993) terecht, aan de Tilburgseweg; hij leverde en installeerde een oliekachel. Corrie zal me vertellen dat ze bevriend was met Mien.

Op 14 mei 2025 meld ik me bij Corrie aan de Tilburgseweg 64a, het gangetje met het poortje, de huisdeur met de trap naar boven (waar ooit juwelier Harrie van Loon woonde en zijn weduwe; op de begane grond had Paul Hoogendoorn zijn zaak, nu zit er een kapper). Ze woont pal naast de zaak van haar dochter Annelies en schoonzoon Paul van Korven. Bike Totaal Van Korven heeft onlangs het 75-jarig bestaan gevierd: “daar zijn we trots op” en Corrie gloeit nog na, want zij is een belangrijk onderdeel van die 75 jaren. In een advertorial van Goirles Belang staat de tijdlijn. 1950: Joseph en Corrie beginnen met de fietsenwinkel in de Kerkstraat. 1957 verhuizing naar Tilburgseweg 42. 1968 verhuizing naar Tilburgseweg 68. 1988 overname door Paul en Annelies. 2004 uitbreiding van de winkel. 2025 75 jaar jubileum. Na het overlijden van haar man Joseph (“ik noemde hem altijd Sjef, zo had hij zich aan mij voorgesteld, in de familie was het Joseph”) in 1993 heeft Corrie vijf jaar in de Ralph Bunchestraat gewoond. De kinderen (Marij, Corinne, Annelies) zeiden: “wat doe je toch in dat grote huis” en toen de gelegenheid zich voordeed, verhuisde ze weer

naar de Tilburgseweg, nu dus al weer 27 jaar. Ze vindt het heerlijk, dicht bij de winkel, dicht bij het Jan van Besouwhuis, dicht bij de kerk, dicht bij de natuur, overal dichtbij.

Voordat we over haar huidige leven praten, eerst nog terug naar het verre verleden. Zowel haar vader als moeder kwamen van grote boeren, maar zoals dat gaat: er moest verdeeld worden, dus haar ouders begonnen met een kleine boerderij: een paar koeien, wat varkens, wat landbouw. Haar vader had een paard en kar, hij verdiende met transport een deel van het inkomen voor het grote gezin van 10 kinderen van wie Corrie de oudste was. De oorlog ja, ze herinnert zich die goed. Op een gegeven moment werd paard en wagen gevorderd door de Duitsers. Vader kon die niet missen; behulpzame burens die een woordje Duits spraken legden uit dat het zijn middel van bestaan was voor het grote gezin. En waarvoor hadden ze dat paard en die wagen nodig? Voor vervoer van munitie naar Sluis 3. Er werd voorgesteld dat vader mee zou gaan en met zijn eigendom zou terugkeren als de klus geklaard was. Aldus besloten; er kon dus wel gepalaverd worden met (sommige) Duitsers. Tijdens dit transport werd het "konvooi" vanuit de lucht beschoten en iedereen zocht een goed heenkomen. Toen de rust was weergekeerd trof vader het paard ongedeerd aan, het stond rustig op de plaats waar ze het hadden achtergelaten. Haar jeugd speelt zich af in Tilburg, meer bepaald het Goirke. Corrie herinnert zich pastoor Van Beurden die haar later in Goirle deed denken aan pastoor Van Riel: beiden nogal "wild" en zeer sociaal bewogen, ze zouden allebei de toog van hun lijf verkocht hebben om een arme sloeber te helpen.

In Goirle stichtte Corrie met haar Sjef een gezin. Ze kregen drie kinderen, drie meisjes, ze heeft zes kleinkinderen en drie achterkleinkinderen met de vierde op komst. Ze beklaagt haar moeder met tien kinderen, "dat moet je een vrouw toch niet aandoen", ze werd ook maar 67 jaar. Haar vader werd 95, even oud als Corrie nu. Maar hoe is het leven van iemand die zo oud is? Tot haar 90ste was ze heel fit, ze fietste met haar clubje van Lies van de Pol (een zus van Kees van de Pol z.g.) met Maria Roosen-Spierings en Han. Dan was er ook nog een fietsclubje op woensdag. Na haar 90ste begonnen de ongemakken, duizeligheid af en toe en zo wat dingen. Hoe brengt ze haar dag door? Ze begint met te zeggen dat ze zich nooit verveelt. Ze doet haar boodschappen, ze loopt eens per dag door de winkel en drinkt een kopje koffie mee in de pauze, ze bezoekt de dochters, ze stofzuigt, doet de administratie als ze daar zin in heeft ("heb ik altijd gedaan"). Ze gaat naar de Marmot, op maandag naar de bijeenkomsten met Ad van de Ven ('t Heem), op dinsdag naar een lezing als het onderwerp haar interesseert. Op woensdag soepen? "Nee, dat niet, soep maak ik zelf." Desgevraagd zegt ze dat de Marmot voor de ouderen/senioren een heel mooi ding is, het zou jammer zijn als het moet stoppen. Ze leest 's ochtends de krant, ze kijkt 's avonds naar Nieuwsuur, favoriete programma's zijn RailAway en natuurprogramma's. Ja, ze heeft een computer, maar toen ze een nieuwe moest bleek alles anders te zijn en nu doet ze er niet veel meer mee. Ze heeft wel een Smartphone, maar die ligt ongebruikt in de la. Vaste telefoon is voor Corrie goed genoeg. Tijdens het gesprek komt dochter Marij even langs, een bakje aardbeien brengen. "Mijn dochters lopen gemakkelijk even in en uit."

Ja, ze is ook een lezer. Ze wijst me op een dik boek op het salontafeltje en tot mijn verrassing is het Apeirogon van Colum McCann, een boek dat ik zelf ook onlangs gelezen heb. Zij hoorde op TV spreken over dit boek: je zou het conflict tussen Israël en Palestina pas goed begrijpen als je dit boek gelezen had. Ze noteerde de naam van de schrijver en ging met Diny Verhoeven er achter aan, eerst bij de bieb waar het aanwezig was, en toen bij Buitelaar waar het afgeprijsd te koop was voor 5 euro; "zo kan ik er zo lang over doen als ik wil." De roman, gebaseerd op het ware verhaal van de verwoeste levens van de Palestijn Rami en de Israëliër Bassam en hun familie nadat hun dochters Abir en Smadar

om het leven zijn gekomen. Ze ontmoeten elkaar in de Parents Circle Family Forum waar ouders aan beide zijden van de oorlog elkaar ontmoeten en ondersteunen. Ze delen de overtuiging dat de bezetting en de oorlog doodlopende wegen zijn, dat verzoening en rechtvaardigheid de enige kans is op een toekomst. Apeirogon is het woord dat de schrijver gebruikt om aan te geven dat er een oneindig (apeiron) aantal hoeken (ogon) zit aan deze ellendige geschiedenis. Ik vertel Corrie dat ik van Colum McCann hoorde van Arthur Japin in Goirle bij de Literaire Kring, en weer verrast ze mij: ook van Japin heeft ze een boek in de kast: Arthur Japin, Een schitterend gebrek. Ja, ik geloof haar helemaal als ze zegt zich niet te vervelen.

Over geloof gesproken. Ze gaat 's zondags naar de kerk ("niet elke zondag, hoor"). Ze herinnert zich haar moeder als een vrome vrouw, haar vader "geloofde het wel". Ze vertelt over Albert Pirenne. Een dierbare herinnering is hoe hij een bezoek bracht aan Sjef toen het niet goed met hem ging. Het tafereel van Albert met zijn arm om Joseph heengeslagen, broederlijk dicht bij elkaar, zal ze nooit vergeten. Pirenne had graag de uitvaart gedaan, maar hij mocht niet. In die tijd liep hij al proef in de

trappisten abdij. Later toen Albert ingetreden was, ging ze wel eens naar de mis, en dan zag ze Pirenne. Hij maakte oogcontact en zwaaide met een klein gebaar naar haar, zoals wel naar méér Goirlenaren die hun oud-pastoor node misten. Ja, zij gelooft dat er "iets" is, dat moet wel. Ze gelooft dat dat "iets" de Schepper is: "als je het menselijk lijf bekijkt, de natuur, dat zit zo goed in elkaar." Maar zij heeft geen antwoord op de "fout" die in de schepping zit: het kwaad, de oorlogen, de rampen: waarom? Ze heeft met haar kinderen gesproken over haar uitvaart, ze wil geen afscheid in een zaaltje van het crematorium. Ik ben gedoopt, heb de eerste communie gedaan, ben gevormd, getrouwd in de kerk ... dan mag er toch wel een Onzevader of een Weesgegroet klinken als ik heen ga? Ze wil een afscheid vanuit de kerk; de kapel van het Jan van Besouw vindt ze ook goed ("maar dan moet je Ben Loonen vragen"). Ze spreekt er heel nuchter over.

En zo hebben we elkaar dan toch ook eens thuis gesproken, niet enkel in "de huiskamer van Goirle". We hebben thee gedronken, ze presenteerde een lekkere bonbon, we hebben gekeken naar de foto's aan de wand van haar nakomelingen. Ja, voor de foto wil ze best in het poortje gaan staan. Ze gebruikt niet de traplift ("want ik moet ook mijn oefeningen doen") om naar beneden te lopen ("alleen de lift als ik iets in handen heb") en ze poseert in de poort. Ze blijft kijken hoe ik aan de overkant van de Tilburgseweg de zware ketting van de beugel afhaal, en zwaait als ik weg fiets. Ik moet denken aan het begin van ons gesprek toen ze met het gele portrettenboek op tafel (Goirle in 200 portretten, 2003) me zei: "ik ben al een portret, het hoeft niet." Het kostte nog enige overredingskracht om het toch door te laten gaan. En inderdaad: in dat boek is "Corrie van den Hout – Mutsaers, de vrouw van de fietsenmaker" geschreven door Herman van Rouwendaal portret nummer 123. Nu dus ook portret 248. Voor zo'n unieke vrouw mag dat wel. De portretten vullen elkaar mooi aan ...

Thomas van Diessen, van ellendig persoon tot voortreffelijk burger

Door: Frank van Gils

In de jaren 1840-1870 zien we in Goirle een nieuwe klasse van ondernemers opkomen, met enkele gemeenschappelijke kenmerken. De ondernemers kwamen allemaal uit hechte middenstandsfamilies. Van oorsprong waren het ambachtslui of handelaren, die met hun verwanten en aangetrouwden het bedrijfskapitaal bijeenbrachten, het bedrijf leidden en daarbij een behoorlijke dosis argwaan koesterden ten opzichte van derden. Het zou nog vele decennia duren voordat hierin verandering kwam. Als uitzonderingen de regel bevestigen, dan moet we hier spreken over Thomas van Diessen (1828-1892), die voortkwam uit, wat sommigen noemen, de maatschappelijk onderste laag van de Goirlese bevolking. Bij de honderdste gedenkdag van de geboorte van deze Goirlese textielondernemer in 1928 is een gedenkprentje gedrukt met zijn bekende portret, zittend aan een tafel met (kerk)boeken en een missaal in de hand.^[1] Op de achterzijde van het kaartje is sprake van de grote dankbaarheid die Goirle bewaarde aan de nagedachtenis van 'dezen voortreffelijke medeburger'. Vooral heeft Thomas zich verdienstelijk gemaakt, zo vermeldt het kaartje, door het geven van godsdienstondericht aan kinderen, die hij in zijn huis om zich heen verzamelde, door het oprichten en besturen van een patronaat voor jongelingen (het eerste in Nederland) en door het mede stichten van een zusterklooster in 1880 en een fraterhuis in 1890. 'Zijn voorbeeldige levenswandel, zijn onuitputtelijke liefdadigheid, zijn grenzeloos vertrouwen op God, zijn beminnelijke eenvoud en zijn oprechte nederigheid verwekten aller achting en bewondering.' Met de komst van de congregaties kwam er degelijk katholiek onderwijs in Goirle dat zeker heeft bijgedragen aan de emancipatie van de gewone werkmans en zijn huishouden.

Thomas van Diessen met kerkboeken
(Foto: coll. Jef van Gils)

Thomas van Diessen stamde uit een familie van kaatsballenmakers waarvan rond 1800 werd gezegd: 'ellendige personen, die met de balle fabricq naulijcx en met veel moeite de sobere kost konnen winnen' en bij wie 'niets te bekoomen is als enig meubilair ordinaair en bij 't meeste geval van dien niets te vinden als bedroefde armoede, zodat sij door de armeesters moeten worden geassisteerd en onderhouden.'^[2] Bij de armoede speelde ziekte vaak een rol, maar ook werkloosheid en het vasthouden aan hetzelfde beroep, soms wel de beroepsmoraal van de armen genoemd. Geestelijkheid en burgerij beschouwden de armen veelal als lui en getroffen door een beschikking van God. Gebrek aan zelfbeheer-

¹ Bidprentjesverzameling Heemkundekring Amalia van Solms, Baarle-Hertog.

² Smulders, *Thomas*, 15. J. van Gils, 'Thomas van Diessen', 34; RA Tilburg, Archief van het dorpsbestuur van Tilburg en Goirle 1387-1810, nr. 1290, 17 februari 1796.

sing en toegeven aan de natuurlijke driften getuigden van zedeloos en onverantwoordelijk gedrag hadden als resultaat dat vaak 'moest' worden getrouwd, zonder middelen van bestaan. De familie van Thomas van Diessen beantwoordde aan deze criteria. Opeenvolgende generaties kenden gedwongen huwelijken en men kon alleen overleven door de bedeling van het armbestuur. Bezittingen waren er niet en op het einde van het leven was er sprake van een 'arm lijk' dat 'van de arme' moest worden begraven.

Opmerkelijk is dat Thomas zich uit dit milieu wist op te werken. Zijn ouders worden betiteld als doodarme, maar brave en godsdienstige lieden. Zijn vader was tweemaal getrouwd en verdiende de kost als bode voor de gemeente, waarbij hij zaken naar Tilburg transporteerde met een grote houten kruiwagen. Zijn broers waren thuiswever en twee halfzussen trouwden met thuiswevers. En voor de volledigheid: een broertje overleed zeer jong en een ongetrouwde zus was in dienst als keukenmeid bij de familie Van Lanschot in Den Bosch. De zus had waarschijnlijk gereflecteerd op een advertentie, waarna informatie werd ingewonnen bij meneer pastoor.

Thomas was, zoals dat wel wordt gezegd, een 'getekend man'.^[3] Als jongeling is hij op school erom gepest en mishandeld.^[4] De afkeuring voor militaire dienst op negentienjarige leeftijd wegens lichaamsgebreken, was dan ook niet bepaald onverwacht. Thomas had een zwakke gezondheid en hij was te klein. Op zijn veertigste verloor hij ook nog een oog door een ontsteking en moest hij verder met een glazen oog.^[5] Naar verluidt moet Thomas het met de zindelijkheid ook niet al te nauw hebben genomen, maar dat was in zijn tijd geen unicum.^[6] Heeft levenservaring als jongeling er voor gezorgd dat Thomas tot het inzicht kwam dat God, waarin hij vurig geloofde, voor hem een speciale taak had weggelegd? Deze gedachte past wel bij de toen heersende tijdgeest van katholieke emancipatie. Als twintigjarige organiseerde hij op zondag na het lof bijeenkomsten waar jongelui een uur doorbrachten met gebed en geestelijke zang. Thomas heeft verschillende malen tevergeefs verzocht om te mogen toetreden tot de congregatie van de fraters (CMM) in Tilburg, die was opgericht in 1844, maar steeds werd zijn verzoek afgewezen.^[7] Het is waarschijnlijk nooit zo uitgesproken, maar een reden voor afwijzing kan zijn geweest dat in het voorgeslacht van Thomas buitenechtelijke kinderen voorkwamen. In de katholieke kerk was toen nog de moraal dat bastaardkinderen en hun nazaten uitgesloten waren van een kerkelijke ambt.

In 1857 brandde het huurhuis van de vader van Thomas aan de Ketsheuvel (nu Kerkstraat) af bij een buurtbrand. Acht huizen met daarin dertien woningen gingen in vlammen op. Het jaar daarop koos hij voor meer zelfstandigheid en trouwde op dertigjarige leeftijd, zo arm als een kerkmuis, met Pietje van de Laar. Van haar wordt gezegd dat ze een arm maar 'godsdienstig meisje' was. Het huwe-

*Petronella (Pietje) van de Laar,
echtgenote van Thomas van Diessen
(Foto: coll. Jef van Gils)*

³ J. van Gils, 'Thomas van Diessen', 37.

⁴ Smulders, *Thomas*, 15.

⁵ Smulders, *Thomas*, 23.

⁶ Smulders, *Thomas*, 16.

⁷ Smulders, *Thomas*, 16.

lijk bleef kinderloos. Niet verwonderlijk als waar is wat wordt gezegd: dat het ging om een Josephs-huwelijk. Dat is een huwelijk waarin de gehuwden, met toestemming van meneer pastoor om hogere motieven, overeenkomen altijd in onthouding te leven.^[8]

Het jonge paar ging wonen aan de Vismarkt, nu Van Hogendorpplein, waar Thomas probeerde met het weven van linnen in het onderhoud te voorzien. Probeerde, want zijn gezondheid speelde hem parten en in de hoofdelijke omslag stond hij dan ook op het laagste te betalen bedrag. In het begin van de jaren achttienhonderd zestig, niet de slechtste jaren in de Goirlese linnennijverheid, trok hij met vijf geleende guldens op zak naar Turnhout (B) om er bij *Brepols* 200 almanakken te kopen. Overal verkocht hij zijn koopwaar en de winst, drie gulden, investeerde hij in de linnenhandel. Linnen en garen kocht hij van de collega's Van Besouw, Van de Lisdonk en Donders.^[9] Daarnaast bouwde hij zijn handel uit in kerkboeken, prentjes en rozenkransen. In 1862 was hij kredietwaardig genoeg om vijfhonderd gulden te lenen voor de aankoop van grond, het bouwen van een huis aan de Kerkweg, de huidige Kloosterstraat. Achter die locatie is later het fraterhuis gebouwd, nu het Cultureel Centrum Jan van Besouw. In de winkel die hij er voerde, verkocht hij papier, boeken en kruidenierswaren. In 1864 nam hij de linnenhandel over van een vriend, die wel mocht intreden bij de fraters. In korte tijd kocht hij een tweede huis, een bouwperceel en breidde hij zijn zaak uit met een werkhuis. Vanuit het magazijn leverde hij ketting- en in-slagbarens aan thuiswevers en regelde hij er de eindbehandeling van het geweven doek. In 1868 werd zijn vermogen bepaald op bijna zeventuizend gulden.^[10] Thomas van Diessen was opgeklommen tot gerespecteerd burger.

In 1869 ging Thomas een vennootschap aan met Adriaan Rens, een ver familielid van zijn vrouw.^[11] Doel was het fabriceren en verkopen van linnen en pellen, en de handel in linnen weefgaren. Reeds een jaar later overleed Adriaan Rens en zette Thomas de zaak alleen verder, geholpen door boekhouder Cornelis Vekemans. Hij stond te boek als fabrikant van fijn linnen voor dames en heren hemden, maar zelf weefde Thomas al lang niet meer. Ongeveer 20 thuiswevers werkten voor hem en de garens die hij hen verstrekke, betrok hij voornamelijk van andere fabrikanten, waarvan hij ook opdrachten verkreeg. Gedeeltelijk was Thomas van Diessen dus een soort onderaannemer. Zijn wevers wist hij aan zich te binden door middel van het verstrekken van krediet en de verplichting om in zijn winkel inkopen te doen. Thomas was absoluut tegen de mechanisatie, want hij vond dat 'achter de machine de duvel stak' en het zou de wevers werkloos maken. Op het einde van zijn leven was Thomas gepatenteerde winkelier, verkocht hij brood en boeken, was hij bibliotheekhouder, linnenfabrikant en 'koopman binnenlandsch in het klein'. Zijn roerende goederen, garen, linnen, werktuigen, fabrieksgereedschappen, boeken, platen, schrijf-behoefte, papier, galanterieën, kruidenierswaren, vetwaren, manufacturen, porselein, glas en aarde werk beliepen de waarde van ruim twintigduizend gulden. Na aftrek van schulden en dergelijke resteerde er zo'n tienduizend gulden waarover successie moest worden betaald.^[12] Als we dit bedrag vergelijken met het vermogen in 1868 dan moeten we concluderen dat er van grote aanwas geen sprake is. Dat correspondeert met de economisch mindere jaren zeventig en tachtig en met de opmerkingen van verschillende Goirlese ondernemers, ook Thomas van Diessen, voor de enquêtecommissie in 1891, dat de 'gedwongen' winkelnering noodzakelijk was om als textielonderneming in de jaren ze-

⁸ J. van Gils, 'Thomas van Diessen', 38.

⁹ Smulders, *Thomas*, 18.

¹⁰ J. van Gils, 'Thomas van Diessen', 39.

¹¹ Nederlandse Staatscourant 1869, nr. 230, 29 september.

¹² J. van Gils, 'Thomas van Diessen', 43.

ventig en tachtig te overleven.^[13]

Thomas was op het einde van zijn leven niet arm, maar ook geen vermogend man. Is er misschien een relatie met de 'voorbeeldige levenswandel' van Thomas, waarover we reeds spraken, 'zijn onuitputtelijke liefdadigheid, zijn grenzeloos vertrouwen op God, zijn beminnelijke eenvoud en zijn oprechte nederigheid'? Zeker, in 1867 is in zijn huis de katholieke liefdadigheidsvereniging *Sint Vincentius* opgericht, waarvan hij de eerste penningmeester was.^[14] Bekend is dat Thomas van mening was dat verheffing van het gemeen niet kon gebeuren door grotere materiële welvaart, maar door het bevorderen van godsdienstzin in armere huishoudens en de verheffing op zedelijk en moreel gebied. Ofschoon hij toch bewust moet zijn geweest van zijn afkomst, leefde hij in de overtuiging dat armoede een gevolg was van lui, zedeloos en onverantwoordelijk gedrag. Zelf had hij zich toch ook opgewerkt; dat kon een ander ook.

*De Kloosterstraat circa 1895 met fraterhuis Franciscus van Sales zonder de twee vleugels. Links het woonhuis van Thomas van Diessen. Het pand rechts, waar nu de rechtervleugel is van het CC Jan van Besouw, werd door Thomas in 1886 overgedragen aan de RK-parochie. Volgens heemkenner Piet Wiercx had dit Aloysiuszaaltje een bibliotheek met leeszaal, een speelzaal en boven een kapel. Achter het gebouwtje was een speelplaats.
(Foto: coll. Jef van Gils)*

werknemers verdeeld over de machinale en handweverij, vijf werkgevers en vier buitenstaanders, waarvan er twee niet meer in Goirle woonden.^[15] Thomas vertelde de commissie dat hij het niet prettig zou vinden dat, terwijl zijn waren even goed en goedkoop waren dan in andere winkels, zijn mensen elders gingen kopen. 'Ik heb hen vroeger wel werk verschaft, al deed ik het met verlies. Alleen uit medelijden met de arbeider.' Bij minder aanvoer van garen moest hij, naar eigen zeggen, meer uitgeven om wevers aan het werk te houden. 'Zonder winkel zou ik soms moeilijk de concurrentie hebben kunnen volhouden.' Hij had trouwe werklieden in dienst, dus maakte hij zich geen zorgen dat zijn wevers zouden wegllopen.^[16] Thomas was dus van mening dat het hem toekwam dat zijn thuiswevers bij hem in de winkel kochten, waar nota bene het brood twee cent duurder was dan in

Was Thomas minder rijk door vrijgevigheid? Een paar voorbeelden ter beantwoording. Thomas stelde wel woonruimte aan behoeftigen ter beschikking, maar verlangde van het burgerlijk armbestuur daarvoor financiële compensatie. Ook was Thomas een vurig verdediger van de 'gedwongen winkelnering'. Het verslag van een enquête, gehouden door een Staatscommissie in Nijmegen, vormt een rijke informatiebron met betrekking tot de gedwongen winkelnering in Goirle. Zestien personen werden op 4 en 5 juni 1891 door de commissie onder ede gehoord: zeven

¹³ Arbeidsinspectie, *De Goirlese verhoren*, 1891, vraag 1314.

¹⁴ Smulders, *Thomas*, 22-23.

¹⁵ Arbeidsinspectie, *De Goirlese verhoren*, 1891, vraag 1314.

¹⁶ Arbeidsinspectie, *De Goirlese verhoren*, 1891, vraag 1314.

vrije winkels. En twee cent was veel in die tijd. Zijn thuiswevers konden wel onderhands krediet krijgen, maar naar verluidt was de rente op geleend geld niet laag. Ja, Thomas beijverde zich om *Liefdezusters van Het Kostbaar Bloed* uit Echt naar Goirle te halen en nam het initiatief tot de oprichting van een katholieke meisjesschool, maar het waren andere fabrikanten, vooral Frans van Ravels, die de benodigde penningen beschikbaar stelden.^[17] In 1882 stichtte Thomas in zijn bedrijfsruimte de *Aloysiuszaal*, een jongenscongregatie met een kleine kapel, een bibliotheek en een speelzaal. Hij wist de *Fraters van Tilburg* (CMM) naar Goirle te halen en stelde grond ter beschikking, maar wel tegen betaling. Hij stond zijn woonhuis, bedrijf en magazijn af aan de congregatie van de fraters, maar met behoud van vruchtgebruik en een lijfrente voor hem en zijn vrouw. Zijn godsdienstig gedrag was zeker opmerkelijk, maar het is de vraag hoever Thomas van Diessen afstond van de sociale en economische opvattingen van zijn collega-ondernemers, die eerder worden aange-merkt als liberaal. Was hij in zijn jonge jaren misschien een 'ellendig persoon', op het einde van zijn leven behoorde Thomas van Diessen tot de dorpsnotabelen en was hij lid van hun sociëteiten.

Literatuur:

Arbeidsinspectie, *Verslagen van de Goirlese verhoren in juni 1891 in het kader van een enquête aangaande onderscheidene takken van bedrijf in de Eerste Arbeidsinspectie, gehouden te Nijmegen door de Afdeling der Staats-Commissie van Arbeids-Enquête* (Den Haag 1891).

Gils, Jef van, 'Thomas van Diessen en zijn familie', in: *Thomas van Diessen*, red. Norbert de Vries e.a. (Goirle 1992) 33-46.

Smulders, fr. Werner, *Thomas van Diessen, de stichting van het fraterhuis te Goirle, 1850-1900* (Tilburg 1936).

¹⁷ Smulders, *Thomas*, 30.

Klèènpielekesweer

Eerder verschenen in tijdschrift *Brabants* jrg 11, nr.4, maart 2025

Door: Wilma Robben

Dèk tèùs et diejelèkt meej de papleepel ingegoote krèeg kannik nie zègge. Onze paa, enen èchte Tilburger, wier op zen virtiende nòr de fraaters in Gôol gestuurd, want der stond enen hèldere kòp op. Teminste, dè vond de mister van de hogste klas van de laagere school. De kaans is grôot dè dè ok ene fraater waar, mar dè weet ik niemer. Daor in Gôol wierie opgeleid tòt fraater-onderwèèzer. Toenie sewèèle en paor jaor laoter bèt 'fraaters-gat' in de Gasthèùsstraat in Tilburg vur de vierde keer en gelòfte aaf moes lègge, krèeg de noovies et benaawd èn naajde derèut. Mar nie zomar op ene siebot, stiekem oover de klostermuur, mar dur de vurdeur. Zen dierbaore diejelèkt - dè dievetòltje, en bewèès van onopgevoedheid vonde ze bè de fraaters - hèbbe zem nie kunne afvatte. We zulle mar zègge dèttie de fraaters tweetaolig vaarwèl heej gezeej.

Dan ons moeder. Die kwaam öt Bladel. Nèt as onzen oopaa èn zoomaa, heur aawelui. Die wonde bij ons in. Èn zullie bròchte wir hil aandere worde èn klaanke meej nòr Gôol, want daor stond mènne schommelwieg. Al vruug heurden ik dèk van ons moeder en 'keind' waar, van onze paa en 'kèènd' èn vieja de aap-noot-mies-leesmetoode op school leerden ik dèk en 'kind' waar.

Enen appel valt mistal nie vèr van den boom èn nèt as onze paa belaandden ik vur de klas. Allèen durdè hij de rökken öttrok omdèttie der liever aachteraon ging, duurde zèn karriè-jèèr int onderwèès vrij kòrt.

Et waar in groep vèèf dè de kènder saomestèlling moese maoke meej et wordje 'weer'. 'Weerlicht, weeralarm, vriesweer'. Dè sort woorde. Asse dan klaor waare, waaret mèn burt. Want de juffrouw wies en saomestèlling van wèl drie woorde èn dè woord schrêef ik dan in koejelètters op et bòrd: K L È È N P I E L E K E S W E E R. Vèrèt mèn faveriete woord int Tilburgs. Dè moes dan èfkes besprooke wòrrè, zo van iets wè koud is krimpt aaltij. Èn hil frappaant, de mèskes hant zôo deur.

Int baasesonderwèès zèn juffe èn misters van alle mèrte tètüs. Dörum geeve ze ok lès in tèekenen èn handvaardigheid. Kreeatieve vakke zôogezeej waorbè veul fantezie om den hoek komt kèèke. Mar dieje fantezie kunde bij wèl meer vakke gebrèuke. Èn dè zik dan ôok. Gebrökt oewe fantezie mar!

Mar naa koomet. Op de listen dag van en schooljaor kwaame daawelui nèt vurdè de zoomervekaansie begos de klas ingelôope om de juf te bedaanke vur de goeje saomewèrking ènzôo. De kiendjes al himmòl hieper èn dan al die goedbedoelende vadders èn moeders derbè. 'Hèdde gullie' vroeg èen van hullie op en gegeeve memènt, 'et afgelôope jaor toevalleg ok nòg iets geleerd van jöllie juffraaw?' De vinger van Teun schôot as ene rekèt de locht in.

We leerde van onze juf et miste tusse de lèsse deur, zi Teun, èn oòfie daor en verbild van kos geeve. Dè kos Teun wèl. Dègge aaltij oew fantezie kunt gebrèuke bevobbeld agge nie wit wè klèènpielekesweer betèekent.

Nou, daor stonnik dan meej men goej gedrag. In èen zin saomegevat wèk wèrd waar. Mar ôo zôo tròts op dieje saomestèlling van drie woorde, want die waar dè mènneke nie vergeete.

In het dialect van Tilburg

Fraatersgat	congregatie van fraters van Onze Lieve Vrouw Moeder van Barmhartigheid aan de Gasthuisring in Tilburg
Op ene siebot	plotseling

Het faillissement van Cornelis van de Ven

Door: Frank van Gils

Rechtspraak heeft als doel het vaststellen van wat rechtvaardig is in concrete gevallen. Verslagen van rechtszaken geven vaak een vrij zakelijke weergave van gerechtelijke procedures, maar gunnen ons en passant ook een inkijkje in wat er in de maatschappij gebeurt. In dit geval gaat het om de *Arrondissementsrechtbank Breda*, waarvan het archief is gedeponeerd in het *Brabants Historisch Informatie Centrum* in Den Bosch. De persoon in kwestie is de Goirlese textielhandelaar Cornelis Hendrikus van de Ven, '...te goeder naam en faam bekend'. Hij is een voorbeeld van traditionele textielondernemers in Goirle die op het einde van de negentiende eeuw vermorzeld dreigden te worden tussen de tandwielen van een veranderende economie.^[1]

De Kerkstraat (voorheen Ketsheuveel), de straat waar Cornelis van de Ven woonde. (Foto: coll. Jef van Gils)

Aanvankelijk ging het goed met Cornelis van de Ven. Nadat hij zijn dienstplicht had vervuld bij het zesde regiment infanterie werd hij, zoals zijn vader, thuiswever van beroep. In 1862 huwde hij op vijftientigjarige leeftijd met Catharina Snels, de één jaar jongere dochter van Hendrikus Snels, eveneens een wever. Cornelis begon al snel een textielhandel en daarbij een winkeltje; precies volgens het gangbare plaatje. Het ging hem klaarblijkelijk goed, want hij ziet in de jaren zeventig kans

om enkele akkerbouwpercelen te kopen en ook vier bouwplaatsen. Dat past helemaal bij de in die tijd toegenomen vraag naar woonruimte. Om meer financiële armslag te krijgen, nam Cornelis in 1882 een hypotheek op van f 4000 van de Geldersche Creditvereniging te Arnhem met een kantoor in Tilburg. Hij bond daarbij percelen die hem waren aangekomen bij een vroegere erfdeling. In 1884 gaat het niet goed met zijn vrouw en als zij in de leeftijd van 46 jaar komt te overlijden, heeft ze maar liefst elf kinderen gebaard, waarvan er twee op jonge leeftijd zijn overleden. Cornelis moest zijn aandacht nu verdelen over zijn textielhandel, waarvoor hij vaak van huis is, de winkel en het kinderrijk huishouden. Intussen was Cornelis in zee gegaan met de firma J. Vrancken en Compagnon, kassiers te Tilburg, tot het opnieuw verkrijgen van krediet tot een som van f 5500, en ook hierbij bond hij daaraan tot zekerheid van betaling: huizen, schuren, erven, tuin en bouwland. Nadat in 1885 zijn vader Adriaan was overleden verkochten de erfgenamen twee huizen, een perceel bos en weiland met washuis, en kon Cornelis daaruit zijn deel trekken.^[2]

Dat het zakelijk minder goed ging met koopman Cornelis kwam in de publiciteit in juli 1885, toen de firma *Max Richard en Compagnon*, fabrikanten gevestigd te Angers in

¹ BHIC, Arrondissementsrechtbank Breda, nr. 1059, 29 mei 1885.

² RA Tilburg, Tilburg N 516, 72, 12 april 1882 en N 461, 202 11 augustus 1884.

Frankrijk, verklaarde voor de *Arrondissementsrechtbank* te Breda dat ze op C.H. van de Ven, koopman te Goirle, '...een bedrag te vorderen had van 1237 Franse Francs en 60 centimes, wegens, ten behoeve van zijn handel, verkochte en geleverde goederen op 20 juli 1882, 15 september 1882 en 2 januari 1885, vermeerderd met 20,65 FF aan kosten'. Het ging waarschijnlijk om linnengaren en de vordering zou nu omgerekend € 18.500 zijn. Op 2 april 1885 was hem een wissel aangeboden, maar deze werd niet gehonoreerd, met als gevolg dat door deurwaarder G.R. Buddemeijer te Tilburg, volgens een acte van 13 april 1885, op verzoek '...van den toenmaligen houder, het te Tilburg gevestigde agentschap van de Crediet Vereeniging te Amsterdam, protest is opgemaakt en verzoekster tot rembours met de protest en retourkosten is verplicht geweest. Dat vervolgens door of vanwege verzoekster tot haren debiteur minnelijk aanmaningen zijn gericht en vervolgens aan hem eene sommatie is gedaan, bij geregistreerd exploit van den deurwaarder Buddemeijer te Tilburg van 15 mei 1885 met bedreiging tot faillietverklaring zoo hij niet aan zijne verplichting voldeed'. Maar alles bleef zonder gevolg en de verzoekster trok daarop de conclusie dat haar debiteur niet bij machte was om aan zijn financiële verplichtingen te voldoen en dat er redenen waren om hem failliet te verklaren. De rechtbank zag inderdaad redenen om C.H. van de Ven in staat van faillissement te verklaren. Cornelis, daartoe opgeroepen door de griffie van de Arrondissementsrechtbank te Breda, verklaarde dat hij '...zeer goed betalen kon, maar dat hij dit alleen niet deed, omdat de rekening niet in orde was'. De eiser had echter een brief van de gedaagde waaruit zou blijken dat Van de Ven echt niet kon betalen. De rechter wees daarna het verzoek tot faillietverklaring van de hand omdat de juistheid van de aangevoerde gronden niet waren gebleken, maar het was slechts uitstel.

Op 14 juli 1885 werd Cornelis Hendrik van de Ven met terugwerkende kracht per 7 juli toch failliet verklaard. Als curator werd aangewezen W.P.M.J. Bloemarts, advocaat te Tilburg, die opdracht kreeg tot het veiligstellen van de boedel op het woonadres van Cornelis, achteraan Ketsheuvel, thans einde Kerkstraat richting Abcoven. Het verslag van de rechtbank geeft ons inzicht in hoe secuur zo'n taxatie plaatsvond en ook wat een textielkoopman in Goirle in die tijd zoal in huis had. De verzegeling met rode lak van een kabinet en een lessenaar gebeurde een dag later door de Tilburgse vorster en kantonrechter Abraham Henricus de Balbian, geassisteerd door griffier Godefridus van Eijl. Andere zaken waren niet zo geschikt voor verzegeling. We volgen de taxateurs door het huis en komen als eerste in de huiskamer waar zich onder andere bevonden: twee tafels en stoelen, een klok, een hanglamp en vijf schilderijen. In een voorkamertje noteerde de griffier 40 dozen met knopen, enkele dozen met overhemden, kraagjes en manchetten, tafel en stoelen, een spiegel, vazen en drie kandelaars en... een piano met een waarde van veertig gulden. In de kruidenierswinkel zagen de taxateurs 13 tonnetjes, 6 trommels, 14 flessen en 6 bakjes met enige winkelwaar, 4 vaatjes met zeep, zout, azijn en soda, een partij builen met tabak en pakken met lucifers. Voorts winkelopstand, schalen, gewichten en een koffiemolen. In de kelder kwamen de taxateurs wat aardewerk en eetwaren tegen, en op de 'goot' (bijkeuken) nog keukengerief en rommel. In het washuis troffen ze een kast aan met oude kleren, een pot, een ketel, een waskuip en nog een koperen wasketel. In het schop stonden twee geiten, ieder f 5 waard en er lag wat turf, stro en tuingerief. In de schuur bevond zich een hond, een hondenkar en een spoelgetouw. Aardappelen stonden nog te velde in de tuin. Op zolder bevonden zich 14 pakken jutegaren met een waarde van f 30,-, 44 zakken voor f 5,-, 6 linnen zakken voor f 0,50, 10 pakken pellendoeken voor f 12, vijf pakken stalen voor f 2,50. En verder ook nog een lap blauw linnen, een rol kaasdoek, een balans met schalen en gewichten, oude kleren, twee ledikantjes, beddengoed, twee tafels, een rolmachine en

wat kleinigheden. In het kabinet trof men nog een zilveren horloge aan en in de lessenaar papieren en boeken. De totale waarde was f 352,55. Bij vertrek wezen de taxateurs Anna van de Ven, de achttienjarige dochter van Cornelis, aan tot bewaakster van de zegels, die verklaarde deze betrekking dadelijk te willen aanvaarden. Cornelis Hendrik van de Ven legde tot slot in de handen van de 'vorster' (de dorpsdeurwaarder) de eed af, zoals omschreven in art. 661 no. 7 van het wetboek van burgerlijke strafvordering, dat hij niets uit de boedel zou onttreemden. Als getuige bij de taxatie tekende de Goirlese timmerman W. van Puijenbroek het verslag. Enkele dagen later, op 20 juli, kende men financiële waarden toe aan de eerder beschreven zaken.^[3]

Uit het vervolg van het verslag kunnen we destilleren hoe Cornelis in deze netelige situatie was verzeild geraakt en op welke wijze hij probeerde er weer uit te komen. Vooraleerst bood hij een schikking aan. Een verklaring over de betaling van de schulden tot een bedrag van 40% is door hem getekend op 21 augustus 1885. Voor de betaling stonden borg: broer Adriaan van de Ven en zwager Cornelis Snels, linnenfabrikanten in Goirle.^[4] Met 'fabrikant' wordt in deze tijd bedoeld: een koopman die thuiswevers voor zich liet weven. De zittingen van de Arrondissementsrechtbank te Breda met betrekking tot deze schikking vonden plaats op 22 augustus en 12 september 1885. In het verslag van deze vergaderingen lezen we over de omstandigheden waaronder het faillissement is voortgekomen: 'Geeft met de meesten eerbied te kennen, Cornelis Hendrik van de Ven, koopman wonende te Goirle, na bij vonnis (-) van 14 juli II. op daartoe door een zijner buitenlandsche crediteuren gedaan verzoek, te zijn verklaard in staat van faillissement, ten bekwamen tijde aan zijne crediteuren heeft aangeboden een accoord van 40%, betaalbaar in twee gelijke delen op 1 december 1885 en 1 Maart 1886.' Op een vergadering gehouden op 12 september 1885 is over dat akkoord gestemd. Van de 19 opgekomen schuldeisers waren er 15 die zich voor aanneming van het akkoord verklaarden. Volgens het verslag van de rechtbank blijkt hieruit duidelijk 'de welwillende gezindheid die het overgrootste deel zijner crediteuren die jegens hem bestaat'. We lezen ook 'dat hunne schade niet door zijn verkwisting, gebrek aan ijver, of erger nog, door kwade praktijken' zijn veroorzaakt. Deze crediteuren woonden, op een enkele uitzondering na, allemaal in de buurt van Cornelis. Ze stellen: 'Requetrant heeft steeds eerlijk en te goedertrouw gehandeld, doch aan den druk der ongelukkige omstandigheden die hem de laatsten tijd overstelpt' heeft hij 'geen weerstand kunnen bieden toen een zijner crediteuren des ongeacht en dadelijk volledige betaling vroeg. Dat toch de requetrants handlinnenweverij op zeer kleine schaal de concurrentie der in aantal toegenomen groote stoomfabrieken niet heeft kunnen doorstaan. Dat hij nevens dat bedrijf door het houden eener kleine winkelnering in het drijven van handel in naai- en stikgarens voor de schoenmakers in het onderhoud van zijn talrijk gezin heeft trachten te voorzien. Dat die handel zich uit zijn aard voornamelijk uitstreckte over de zoogenaamde Langstraat en het van algemeene bekendheid is in hooge mate de daar onverheerschte industrie in den laatsten tijd gedrukt was. Dat door het uit dien druk voortspruitend groot aantal faillissementen en de, als 't ware regel geworden betaling bij kleine termijnen, de requetrant aanzienlijke schade heeft geleden.' In het verslag wordt ook aangehaald dat nog geen jaar daarvoor, op 16 oktober 1884, zijn echtgenote was overleden, hem nalatende negen kinderen waarvan de oudste nauwelijks twintig was en de jongste nog geen tweeëneenhalf. 'Dat zodoende zoowel het huishouden als de winkelnering bij de veelvuldig noodzakelijke afwezigheid des requetrants, die zijne cliëntèle bereisde, aan de zorg van zijne kinderen moest worden overgelaten.'

3 BHIC, Arrondissementsrechtbank Breda, nr. 76 f 7, 14 en 15 juli 1885.

4 BHIC, Arrondissementsrechtbank Breda, nr. 37 f 112, 21 augustus 1885, nr. 2046 78 f 120, 16 september 1885.

Requestrant vertrouwde erop dat de bekendheid met de treurige omstandigheden die de crediteuren tot welwillendheid stemden, ook de rechtbank de overtuiging zou geven dat hij in een ongelukkige situatie te goeder trouw gehandeld had. Hij hoopte dat het de rechtbank mocht behagen met zijn betalingsaanbod te aanvaarden omdat de grote meerderheid van de crediteuren akkoord was gegaan en hij hoopte tegelijkertijd op rehabilitatie.^[5]

De directe aanleiding voor de problemen van Cornelis was de concurrentie van de grote stoomfabrieken geweest en de economische malaise in de leerindustrie in de Langstraat. De klanten van Cornelis betaalden hun rekeningen niet, of niet op tijd, terwijl hijzelf gemaakt werd. Daar kwam natuurlijk bij dat Cornelis in het verleden zelf ook al behoorlijk wat schulden had. Ook blijkt dat de vrouw in het gezin (en winkel) niet gemist kon worden. Omdat er familieleden borg wilden staan voor de uiteindelijke vereffening van schulden en er bezittingen aanwezig waren die konden worden verkocht, wist Cornelis zich, weliswaar met erg veel verlies, weer op te werken. Op 22 september 1885 verklaarde de Raadkamer van de Arrondissementsrechtbank in Breda dat er, gezien ook de verklaringen door de schuldeisers afgelegd, tegen inwilliging van het verzoek om homologatie, de gerechtelijke goedkeuring of bekrachtiging van de regeling, en de rehabilitatie van Cornelis Hendrikus Van de Ven geen bezwaar was. De aangevoerde feiten waren, voor zover de rechter die kon controleren, correct. De rechtbank verklaarde daarop 'den faillieerde Cornelis Hendrik van de Ven, koopman te Goirle, te rehabiliteren'.^[6] Op 21 februari 1887 droeg Cornelis huizen, schoppen, erven en bouwland, met een waarde van f 5100, over aan zijn jongere broer Adriaan, linnenkoopman te Goirle, die voor hem garant had gestaan.^[7] Cornelis ging in Goirle verder als thuiswever met de zorg voor vijf minderjarige kinderen.^[8] In 1909 werd Cornelis opgenomen in het Sint-Adrianus-liefdegesticht aan de Koestraat in Hilvarenbeek, waar hij stierf in 1921 op een leeftijd van 84 jaar.^[9]

Bekijken we de lijst met erkende schuldeisers, zoals die op 12 september 1885 door de curator W.P.M.J. Bloemarts, advocaat te Tilburg, werd vastgesteld:

-Geldersche Crediet Vereeniging hypotheek f 3941,78, rente 5 ½% vanaf 12 augustus 1885.
-J. Vranken & Co., Tilburg, hypotheek f 1570,86, rente 6% vanaf 22 augustus 1885.

De hypotheekverstrekkers Geldersche Crediet Vereeniging (f 3984,18) en J. Vranken (f 1565,15) gingen bij de afwikkeling voor, maar daarbuiten waren er 19 schuldeisers waarvan er 15 akkoord gingen met de gedeeltelijke betaling van 40%, 3 schuldeisers (Van Riel, Roggeman en Richard) waren absent bij de rechtszitting en de rekening van dokter F. Verlinden uit Hilvarenbeek, groot 6 gulden, werd doorgehaald.

-Thomas van Diessen, Goirle, voor geleverde goederen f 532,51
-A. van Dun-Wittens, Tilburg, verfloot f 84,71
-J. Horsten, Tilburg, werkloot f 8,25
-Jos van Besouw, Goirle, geleverd brood f 16,78
-Max Richard-Segris & Co., Angres Frankrijk, Franse Francs 1216,95 FF, rente 6% vanaf 15 mei 1885.

⁵ BHIC, Arrondissementsrechtbank Breda, nr. 1060, 21 september 1885, aanvang 7 juli 1885, vonnis 14 juli 1885, 22 september 1885 rekest van C.H. van Ven bij de Arrondissementsrechtbank te Breda.

⁶ BHIC, Arrondissementsrechtbank Breda, nr. 945, 22 september 1885.

⁷ RA Tilburg, Tilburg N 521 nr. 58, 21 februari 1887.

⁸ RA Tilburg, Archief van het gemeentebestuur van Goirle 1803-1945, Bevolkingsregister 1890-1900, blad 684.

⁹ RA Tilburg, Archief van het gemeentebestuur van Hilvarenbeek 1811-1935, Bevolkingsregister, Liefdegesticht 1906-1910; Hilvarenbeek Overlijdensregister 1921.

Dan volgt een aanhaling van de eerdere lijst van 22 augustus 1885:

-P.W. van de Lisdonk, Goirle, geleverde goederen	407,12
-Firma A. van de Ven, Goirle, geleverde goederen	100,32
-C. Pijnenburg, Goirle, geleverde goederen	117,52
-W. van Enschoot, Goirle, geleverde goederen	88,54
-F. Brocken, Tilburg, Goirle, geleverde goederen	70,-
-A. Oomen-Wittens, Tilburg, geleverde goederen	44,15
-J.B.J. Jansen, Tilburg, geleverde goederen	33,62
-P. Stevens-van Goch, Breda, geleverde tabak	11,25
-C.A. van Riel, Goirle, geleverde goederen	8,-
-A. v.d. Ven, Goirle, geleend geld,	1000,- tegen 4% rente
-L. van Iersel, Goirle, slager, geleverde goederen,	4,15
-Ferd. Hoosemans, Tilburg, geleverde goederen	78,-
-Th. Roggeman, Lokeren, geleverde goederen	Belgische fr. 481,30
-Isidore Deen, Tilburg, saldo rekening-courant	84,80
Het totaal aan schulden was	f 3426,89 ^[10]

Is de moraal van het verhaal dat de solidariteit binnen het dorp groter was dan het begrip bij vreemde handelspartners? In dit geval misschien wel, maar historische bronnen laten zien dat er ook veel rivaliteit was in het dorp. Het faillissement van Cornelis van de Ven maakt duidelijk dat het wel en wee in Goirle reeds voor de mechanisatie van de weverij mede werd bepaald door economische verhoudingen en ontwikkelingen elders.

Bronnen:

Brabants Historisch Informatie Centrum, Archief Arrondissementsrechtbank Breda.

Regionaal Archief Tilburg, Archief van het gemeentebestuur van Goirle 1803-1945.

Regionaal Archief Tilburg, Archief van het gemeentebestuur van Hilvarenbeek 1811-1935.

Regionaal Archief Tilburg, Notariële archieven Tilburg 1577-1935.

Het Hilvarenbeekse Liefdesgesticht waar Henricus overleed.

¹⁰ BHIC, Arrondissementsrechtbank Breda, nr. 983, 12 september 1885.

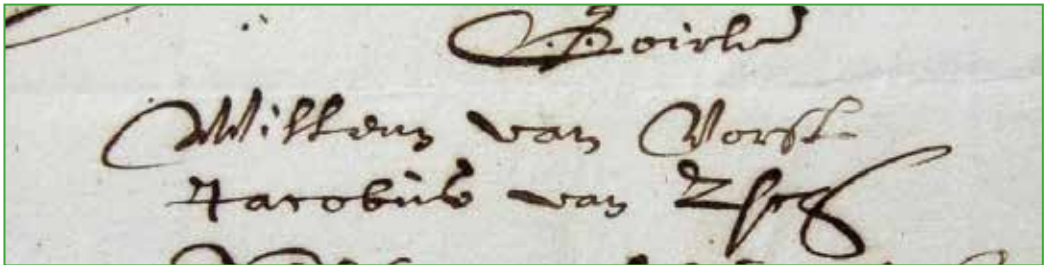
Jacobus van Esch (1655-1716)

Een besproken gereformeerde schepen uit Goirle

Door: John van Erve (Nieuwegein)

Jacobus van Esch^[1] werd op 20 april 1655 in Rotterdam in de Nederduits-gereformeerd kerk gedoopt als zoon van Basteijaen van Es en Janneke Jan van Neederveen. Hij was 26 jaar oud toen hij op 8 juni 1681 in Tilburg voor de schepenbank trouwde met de 27 jaar oude, in Mechelen wonende Adriana Denis Mutsaerts. Zij werd op 11 maart 1653 in de rooms-katholieke kerk van Hilvarenbeek gedoopt als dochter van Dionijsius Mutsaerts en Catharina Joachim Theodorus Rijcken. Zij woonden in Goirle in de herdgang Abcoven in het huis, annex ververij, van zijn vader Basteijaen van Es.

Jacobus van Esch werd in 1682 als een van de gereformeerde schepenen van Goirle aangesteld. Hij verving daarmee een aanvankelijk aangestelde katholieke schepen.

De handtekening van Jacobus van Esch op de tweede rij. Bron: (RAT) Tilburg en Goirle OAA104.1 (los document)

Of er een speciale reden was is niet duidelijk geworden, maar op 16 juni 1682 maakten Jacobus van Esch en zijn vrouw hun testament. Uit de inleiding van het testament bleek dat zij gezond en bij hun volle verstand waren. In het testament werd vastgelegd, dat de langstlevende als heer en meester mocht beschikken over de nagelaten goederen. De langstlevende moest ook de zorg op zich nemen voor het eventuele kind of de eventuele kinderen en deze in de gelegenheid stellen te leren lezen en schrijven en een ambacht te leren. Bij het bereiken van *de mondighe daeghen* of het aangaan van een huwelijk moest de langstlevende aan dat kind een bedrag van f.100,- voor een uitzet geven.^[1]

Van Esch als toezichthouder bij 20 wevers in Tilburg

Koopman Jacobus van Esch sloot op 5 april 1684 bij notaris Cornelis Cloostermans een overeenkomst met de Amsterdamse koopman Robbert de Hooghe. Van Esch beloofde om elke week op dinsdag en vrijdag ten huize van Margrita Hooghe in Tilburg toezicht te houden op twintig weefgetouwen voor wol. Hij moest alles wat nodig was voor het maken van laken aan de drapiers^[2] overhandigen en de gemaakte lakens in ontvangst nemen en beoordelen. Die lakense stof moest hij beoordelen alsof het zijn eigen lakens waren. Verder werd hij belast met het uitbetalen van de lonen aan de drapiers.

Van Van Esch werd voornamelijk verwacht dat hij eerlijk zou onderhandelen met betrouwbare handelaren over de voorwaarden en de prijs. Deze handelaren moesten per jaar vijf-

^[1] Zijn naam werd in de Tilburgse en Goirlese archieven vrijwel altijd als Van Esch geschreven.

^[2] Een drapier bracht meerdere wevers in één ruimte samen en werkte zelf de gemaakte lakens af. Dit beroep werd ook aangeduid met lakenbereider, lakenreider of lakenreden.

tig stukken halve witte wollen laken leveren. Wekelijks moest hij op een van de twee afgesproken dagen bij de handelaren op bezoek gaan om te zien of de drapiers hun werk goed deden en dat zij uitsluitend voor Robbert de Hooghe werkten. Het contract werd afgesloten voor de termijn van een jaar en zou ingaan op 8 april 1684. Voor elk half laken van zestig of zeventig ellen lang ontving Van Esch een Carolusgulden en de emballage van de wol. Voor beide partijen gold een opzegtermijn van zes maanden.[2]

De samenwerking tussen de beide kooplieden was van korte duur. Tussen Van Esch en de Hooghe was onenigheid ontstaan over de voorwaarden in het contract tussen hen beiden. Door tussenkomst van borgemeester en oud-schepen Ego de Wits, Adriaen Uleus, oud-schepen Mattheus van Nieukerck en notaris Arnoldus van Loon als *goede mannen* werd er tussen de partijen bemiddeld. Voor degene die zich niet aan de uitkomst van de bemiddeling hield werd een boete van twaalf *ducatons* in het vooruitzicht gesteld. Deze boete zou ten goede komen van de armen. Voor het half jaar dat Van Esch voor de Hooghe had gewerkt kreeg hij f.150-0-0 en voor de balen kreeg hij f.11-10-0. Voor het resterende half jaar kreeg hij, inclusief de balen, een bedrag van f.73-0-0. Voor de keren dat hij naar Amsterdam, Halder, Heusden en Werkendam is geweest kreeg hij f.88-4-0 aan vacatiegelden uitgekeerd. In Holland had hij negen lakens gevold^[3] en daarvoor kreeg hij f.70-0-0. Voor het bereiden van zes lakens kreeg hij nogeens f.78-0-0. Voor het kopen van dertien droogscheerdersscharen kreeg hij f.25-0-0, tenzij hij die scharen zelf zou houden.[3]

Schepen Van Esch was toch een eigenaardige man...

Aagje Adriaens Roos was de weduwe van vorster Jan van Delft. Haar zoon was Rut van Delft die zijn vader als vorster (gerechtsbode) in Goirle was opgevolgd. Moeder en zoon legden op 10 oktober 1684, op verzoek van de voornaamste ingezetenen van Goirle, bij notaris Cornelis Cloostermans een bijzondere getuigenverklaring af. Het was ongeveer anderhalf jaar daarvoor geweest dat schepen Jacobus van Esch bij de weduwe aan huis was gekomen. Hij eiste en dwong haar om het Nieuwe Testament tevoorschijn te halen en het open te slaan bij de eerste brief van apostel Johannes. In of bij de bijbel lag een sleutel die Van Esch in de hand nam en deze vastbond. Waaraan hij de sleutel vastbond werd niet vermeld. Een niet met name genoemde man, die daar ook aanwezig was, hield een vinger op de pijp van de sleutel. Daarop riep Van Esch meerdere keren: "*Jenneken Willem Moonen kan toveren*."^[4] Uitleg over deze uitroep werd in de akte niet gegeven. Hierna heeft Jacobus van Esch het Nieuwe Testament met zijn voeten over de vloer weggeschopt. Toen hij even niet oplette heeft de weduwe Van Delft het weer opgepakt en weggelegd. Maar even later moest zij het voor Van Esch, met geweld, toch weer tevoorschijn halen.

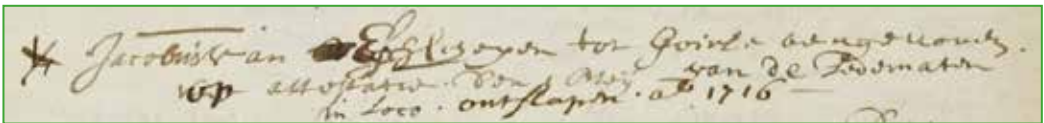
Jacobus van Esch was volgens moeder en zoon in het begin van 1684 weer bij haar in huis gekomen. Hij eiste van haar voor zes à zeven stuivers brandewijn en dronk die op. Hoewel het al later in de avond was, sloeg Van Esch bij Rut van Delft de hoed van het hoofd en eiste dat hij tabak voor hem ging halen. Van Esch schold toen ook moeder en zoon uit en sloeg ze ook. Met name de moeder sloeg hij met de handen hard tegen de buik en schopte haar tegen de schenen. Daarna sleepte hij hen beide aan de haren over de vloer. Aagje Roos was dusdanig door Jacobus van Esch mishandeld dat zij wel acht dagen ziek op bed had gelegen. [4]

^[3] Vollen was de handeling waarbij, door langdurig op wol te slaan, vervilting optrad. Degene die die bewerking uitvoerde was een volder, volster of voller

^[4] Van Joanna Willem Moonen kon niet meer worden achterhaald dan haar doopdatum 26-12-1643 te Goirle in de rooms-katholieke kerk aldaar.

Van Esch werd lidmaat van de gereformeerde kerk van Tilburg

In het jaar 1687 was Mattheus Nieukerck behalve schepen van Tilburg ook nog ouderling van de Nederduits-gereformeerde kerk. Jacobus van Esch was voor Goirle eveneens lid van deze schepenbank. Van Esch had tegen Nieukerck gezegd, dat hij erg graag als lidmaat van de Tilburgse kerk zou worden ingeschreven. Tot nu toe was dat niet mogelijk geweest omdat hij geen attestatie (getuigschrift) kon krijgen waarmee hij kon aantonen lidmaat te zijn. Toen dominee Lemannus van Moergestel en Goirle was overleden zou het kerkboek volgens Van Esch door diens vrouw zijn weggenomen en verduisterd. Tot dan toe was het kerkboek nog niet teruggevonden. Mattheus Nieukerck vroeg de kerkenraad namens Jacobus van Esch of deze, in plaats van een attestatie, mocht volstaan met de mondelinge verklaring van twee lidmaten van de kerk. Deze twee lidmaten, die niet met name werden genoemd, konden verklaren dat dominee Lemannus hem als lidmaat had erkend en waren erbij toen hij als lidmaat werd aangenomen. De kerkenraad zag de redelijkheid van het verzoek van Van Esch wel in en stemde toe. Van Esch werd uitgenodigd om de volgende zondag met zijn twee getuigen voor de kerkenraad te verschijnen om gehoord te worden.[5] Hoewel dat in de acta van de kerkenraad niet staat genotuleerd is Van Esch kennelijk met zijn getuigen voor de kerkenraad verschenen. Op 1 mei 1687 werd hij met een *attestatie* van de plaatselijke lidmaten bijgeschreven in het lidmatenregister van de Nederduits-gereformeerde kerk van Tilburg.[6]

Jacobus van Esch schepen tot Goirle aangenomen op attestatie den 1 Meij van de Ledematen in loco. ontsla-
pen anno 1716. Bron: (RAT) Tilburg NG lidmatenregister 1648-1734, f.9

Tussen de bij het dorpsbestuur van Tilburg en Goirle ingekomen brieven bevond zich een resolutie van de Staten-Generaal van 31 juli 1687. Daaruit bleek dat Jacobus van Esch op 15 februari 1687 aan hen een verzoekschrift had geschreven. Van Esch gaf daarin aan recht te hebben op een bedrag van f.63-12-8. Hij meende op dat geld recht te hebben omdat hij in het jaar 1675 naar 's-Gravenhage gecommitteerd was geweest. Wat die commissie inhield werd niet vermeld. Dat zou betekenen dat hij al op 20-jarige leeftijd, dus nog minderjarig, voor het een of ander namens de gemeente Goirle of de heerlijkheid Tilburg en Goirle afgevaardigd is geweest! De Staten-Generaal besloten dat Jacobus van Esch moest aantonen dat hij officieel gecommitteerd is geweest. Als hij dat niet kon aantonen dan kreeg hij het gevraagde bedrag niet uitbetaald. Een bedrag van f.64-0-0, dat hij eerder al wegens die commissie had ontvangen, moest hij weer aan het dorp van Goirle terugbetalen.[7]

Niet trouw aan het gereformeerde geloof?

In het jaar 1688 was Jacobus van Esch schepen van Goirle. Over hem deed een gerucht de ronde, waarover dominee Johannes Ulæus en ouderling Mattheus Nieukerck het fijne weleens wilde weten. Hen was ter ore gekomen dat Jacobus van Esch in het *papenland* bij een *paapse* begrafenis aanwezig was geweest. Bij die begrafenis zou hij het sacrament hebben gekust. En dat werd nou juist door de gereformeerde kerk gezien als een *actie van loutere afgoderij*. Tijdens het huisbezoek van de dominee en de ouderling heeft Van Esch een verklaring afgelegd. De inhoud van die verklaring stond in de acta van de kerkenraad niet genotuleerd. Later heeft Jacobus van Esch nog verantwoording afgelegd en boete

gedaan voor de voltallige kerkenraad. Maar ook nu werd er niets inhoudelijks in de acta vermeld. Nadat hij beloofd had dat zoiets voortaan nooit meer zou voorkomen werd deze affaire door de kerkenraad als afgedaan beschouwd.[8]

Ruzie om accijns op azijn bier

Cornelis Heestermans was van 1 oktober 1688 tot en met 30 september 1689 pachter van de dranken in Goirle. Dirck Casteleijns was door Heestermans aangesteld als zijn collecteur (inzamelaar). Alcoholhoudende drank was één van de gebruiksartikelen waarop impost (belasting) werd geheven. De aanschaf van de grondstoffen moest worden aangegeven bij de pachter of diens collecteur. Daar kreeg men een *biljet* waarop de hoeveelheid aan grondstoffen stond vermeld. Na het verwerken moest men dat *biljet*, met vermelding van de opbrengst aan alcoholhoudende drank, weer bij de verstrekker inleveren. Aan de hand daarvan werd de impost geheven. Op 9 september 1689 legden Dirck Casteleijns en zijn vrouw Adriana van Voorst bij notaris Arnoldus van Loon een verklaring af. Van Voorst verklaarde dat Jacobus van Esch op 22 april 1689 haar had verzocht hem een *biljet* af te geven voor het storten van zeven en een half vierdelen mout om daar azijn van te maken en het te brouwen in de brouwerij van Joost Peeter Eeltiens. Tot op de dag dat zij de verklaring aflegde was dit *biljet* nog niet teruggebracht en was het niet bekend wat hij ervan gemaakt had. Op 10 mei 1689 was Van Esch weer bij Van Voorst gekomen en vroeg haar weer om een *biljet* om zeven vierdelen mout te storten, waarmee hij weer azijn wilde maken. Van Voorst weigerde dit *biljet* aan hem af te geven. In plaats daarvan gaf zij hem een *biljet* om mout te storten om daar bier van te brouwen.

Jacobus van Esch was het daar niet mee eens en zei tegen haar: *"Ick seg u niet een briefffen om bier van te maecken, maer ick wil een briefffen hebben van zeven vierdelen mout, om asijn van te maecken."* Op dat zelfde moment kwam de Goirlese vorster Rut van Delft binnen, die aan Van Voorst vroeg om aan Jacobus van Esch een *biljet* af te geven voor het maken van azijn. De vrouw zei dat zij dat *biljet* niet zou afgeven omdat haar dat door Cornelis Heestermans was verboden. Zij mocht Van Esch wel een *biljet* geven om bier te brouwen als hij daarom zou vragen. Nou bleek dat Jacobus van Esch tussen 6 november 1688 en 9 september 1689 al meerdere malen *biljetten* voor het storten van mout had afgehaald bij collecteur Casteleijns en zijn vrouw. Maar tot nog toe had Van Esch nog nooit een *biljet* teruggebracht, noch opgegeven wat hij van de mout had gemaakt. Omdat zich in de inventaris van het Oud Administratief Archief geen *collectboeken* bevinden kon niet worden geverifieerd of Van Esch uiteindelijk aan zijn verplichtingen heeft voldaan. Casteleijns bleek ongeveer twee jaar daarvoor ook al eens in de herberg van Jacobus van Esch geweest te zijn om er wat te drinken. Van Esch was toen bij hem gekomen en heeft gezegd: *"Dat is van mijn asijn bier, wat dunckt u daer van?"* Casteleijns zei dat het lekker en smakelijk bier was en zei dat hij wel wat van dat bier wilde kopen of lenen. Van Esch zei daarop tegen Casteleijns: *"Ick kan geen ander als dat asijn bier doen, belijft u daer van te hebben, ick heb anders geen"*[9]

Op verzoek van Cornelis Heestermans legden Dirck Casteleijns, Jan Cornelis de Beir^[5] en deurwaarder Peeter van Heijst uit Sprang op 28 september 1689 een verklaring over Jacobus van Esch af. Jan Cornelis de Beir verklaarde dat schepenen Jacobus van Esch op 15 april 1689 bij hem thuis is geweest. De Beir had een machtiging van de pachter van de *horengelden en bezaaide mergen*. Van Esch vroeg niet alleen, maar eiste zelfs van De Beir

[5] Ook geschreven als De Beer.

een bedrag van 26 schellingen wegens het als schepen meegaan en bezoeken van tien huizen^[6] in Goirle. Van Esch zei dat hem 12 stuivers per bezocht huis toekwam. De Beir vroeg om een kwitantie en zou daarna het gevraagde bedrag betalen. Van Esch schreef een kwitantie uit, maar hij weigerde deze te ondertekenen of af te geven. Van Esch is toen vertrokken. Diezelfde dag nog was vorster Ruth van Delft bij De Beir gekomen om hem uit naam van Jacobus van Esch gerechtelijk aan te zeggen dat hij Goirle niet eerder mocht verlaten dan nadat hij de 26 schellingen had betaald. De Beir vroeg aan Van Delft een verslag van deze eis. Van Delft schreef een verslag uit, maar liet daaruit het bedrag van de 26 schellingen weg. Daarnaar gevraagd verklaarde de vorster, in aanwezigheid van Jacobus van Esch, dat hij een bedrag van 26 schellingen nooit had genoemd en het daarom niet in het verslag had vermeld. Toen Van Esch was vertrokken zei De Beir nog tegen Van Delft dat hij hem voor 26 schellingen had bedonderd en dat hij dat heel goed wist. Rut van Delft werd daar kennelijk ongemakkelijk van en zei: *“Het is waer, maer ick derff het om Van Esch t wil niet seggen, het gaet tegens het hoochteijt,^[7] mijn conscientie^[8] knaeght, lck sal het tussen de regels setten”*. Van Delft heeft dat ook gedaan. De vorster zei verder nog dat hij het arrest wel op de juiste wijze geschreven zou hebben, maar dat Van Esch hem dat had verboden. [10] Azijnmaker Jacobus van Esch huurde van Bamis^[9] 1688 tot en met Bamis 1689 van de ongeveer tachtigjarige brouwer Joost Peeter Eeltiens diens brouwerij in Goirle om er zijn azijnbier te mogen brouwen. Hij moest daarvoor een huursom van tien gulden betalen, onder voorwaarde dat de zonen van Eeltiens voor hun dagloon de azijnbieren zouden brouwen.[11]

Het lijkt er op dat Jacobus van Esch graag op het pluche van de schepensbank van Tilburg en Goirle plaatsnam. Waarschijnlijk had hij er, al dan niet terecht, lucht van gekregen dat baron Josephus Bonaventura van Grobbendonck hem voor het jaar 1693 niet als schepen zou aanstellen. Van Esch maakte zich daar kennelijk boos over en begon tegen te stribbelen. Baron van Grobbendonck kreeg te horen dat Van Esch moeilijk deed en richtte zich met een rekest tot de Staten-Generaal. Naar aanleiding daarvan bepaalde de Staten-Generaal dat Van Grobbendonck vrij was om Jacobus van Esch niet aan te stellen. Hij moest zich echter wel aan het Politiek Reglement houden.[12]

Van Esch in Franse handen als gijzelaar voor Tilburg en Goirle

De Tachtigjarige oorlog was nog niet voorbij of de volgende oorlog diende zich alweer aan. De expansiedrift van de Franse *“Zonnekoning”* Louis XIV kende geen grenzen. Toen hij kans zag de Paltz (streek tussen Moezel en Rijn) aan zijn koninkrijk toe te voegen liet hij deze niet onbenut. De Republiek der Verenigde Nederlanden reageerde samen met Engeland, Oostenrijk, Savoye, Spanje, Portugal en Zweden direct. Daarmee was de Negenjarige Oorlog (1688-1697) een feit. De Franse overheersers schroomden niet om te plunderen, brandschatten op te leggen of geld af te persen. Als er niet aan de eisen van de Fransen werd voldaan, dan rekenden zij welgestelde burgers als gijzelaars in. In 1693, de juiste datum werd nergens teruggevonden, werd Jacobus van Esch door de Fransen in gijzeling genomen. Hoe dat in zijn werk ging werd door de schepenen in een brief aan de Raad van State uitgelegd.

De Raad van State besloot in een resolutie van 23 september 1693 dat de hoogschout

^[6] In de akte had waarschijnlijk “13 huizen” moeten staan.

^[7] Verraad. Mogelijk dat hier bedrog of belastingontduiking werd bedoeld.

^[8] Geweten.

^[9] Feestdag Sint Bavo op 1 oktober.

van de stad en Meierij van 's-Hertogenbosch en alle kwartierschouten onderzoek moesten doen en melding moesten maken van welke personen uit welke steden en dorpen in Namen verbleven of daar waren geweest. De Raad wilde verder weten welke personen tegen hun wil door de vijand waren gevangen genomen en weggevoerd. Ook wilde de Raad weten welke personen zich als gijzelaar hadden aangeboden of wie als afgevaardigde naar Namen was gereisd.

De schepenen van Tilburg en Goirle hadden enkele maanden daarvoor vernomen dat de Franse troepen tot Hamont en Bree waren gekomen. Zij gaven opdracht dat er door enkele waarnemers van tijd tot tijd poolshoogte genomen moest worden. Zij moesten er achter zien te komen of de Fransen van plan waren om naar de heerlijkheid Tilburg en Goirle te komen om er te roven en brand te stichten. Mocht de vijand in de buurt komen, dan moesten de waarnemers hen aanspreken en naar hun wensen vragen.

Vastgezet door de Fransen

Ook de schepenen Cornelis de Bont en Jacobus van Esch hebben zich op een bepaald moment in 1693 als waarnemer op vijandelijk gebied begeven. In Bree werd Jacobus van Esch als gijzelaar voor Goirle door de Fransen aangehouden. Van Esch had zichzelf ook als gijzelaar voor Tilburg bij de Fransen laten registreren. Cornelis de Bont was weer naar Goirle teruggekeerd. Namens de schepenen van Tilburg werd er geen stuiver aan de Fransen betaald en zijn zij op geen enkel akkoord ingegaan. De brief werd door de vijf Tilburgse schepenen ondertekend en op 7 oktober 1693 aan de stadhouder van Oisterwijk overhandigd.[13] Door zich vrijwillig als gijzelaar voor Tilburg en Goirle op te werpen heeft Jacobus van Esch naar alle waarschijnlijkheid voorkomen dat de heerlijkheid door de Fransen werd geplunderd of op andere wijze werd benadeeld.

Het is zo goed als zeker dat Van Esch op de citadel van Namen werd opgesloten. Vanuit Namen schreef Van Esch op 16 oktober 1693 een brief aan de regenten van Tilburg en Goirle. Met zijn brief werd nog een kopie van een op 12 oktober 1693 geschreven brief meegestuurd. Deze laatste brief was ondertekend met de naam *Voisin*.^[10] Vertaald vanuit het Frans betekent *voisin* buurman en het is nog maar de vraag of deze naam een echte of een schuilnaam was. Op 22 oktober 1693 kwamen de drossaard (bestuurder) en de overige schepenen in het raadhuis van Tilburg bij elkaar. Middels de vorster waren ook de belangrijkste inwoners opgeroepen om de inhoud van een brief van Jacobus van Esch aan te horen en gezamenlijk daarover te beslissen. Hoewel de inhoud van de beide brieven niet werd weergegeven kan uit de context van de notulen opgemaakt worden dat de inhoud van financiële aard was. De opgeroepen inwoners verzochten aan drossaard en schepenen over deze twee brieven met elkaar te mogen overleggen. Dat werd hen toegestaan waarna zij voor korte tijd het raadhuis verlieten. Lang hadden zij niet nodig, want na een kwartiertje keerden zij alweer terug. Uit hun naam hebben zij de borgemeesters Adriaen Stakenborgh en Adriaen de Roij verzocht om de gelden ten spoedigste aan de Fransen over te maken. Het ontbreken van een borgemeestersrekening maakt dat niet kan worden nagegaan of er ook daadwerkelijk geld is overgemaakt.[14] Samen met nog 32 *osagiers*^[11] uit de Meijerij werd Jacobus van Esch op 31 juli 1696 vanuit een onbekende locatie op karren geladen en onder bewaking van wel honderd gewapende mannen weggevoerd. Bestemming was het kasteel in Sedan waar zij opnieuw werden opgesloten.

^[10] Frans woord voor buurman.

^[11] Gijzelaars. Ook geschreven als hostagiers.

Brief uit de gevangenis van Sedan (Fr)

Op 5 augustus 1696 schreef Jacobus van Esch vanuit het chateau fort in Sedan een brief aan de drossaard en schepenen van Tilburg en Goirle. Brieven werden in die tijd op ingenieuze wijze gevouwen en verzegeld. Daardoor ontstond er een rechthoekig vlak waarop onder meer de adressering werd geschreven. Om de brief te sluiten werd er een rode lakzegel opgedrukt.

Chateau fort in Sedan

Op het zegel is een wapenschild te zien, dat door een dwarsbalk in twee gelijke delen is verdeeld. In het schildhoofd bevinden zich vijf en vier horizontale blokjes en in de schildvoet liggen drie, twee en een blokjes. Het schild is omgeven door een wapenmantel en getopt met vermoedelijk een helm waaruit een zwanenhals rijst.

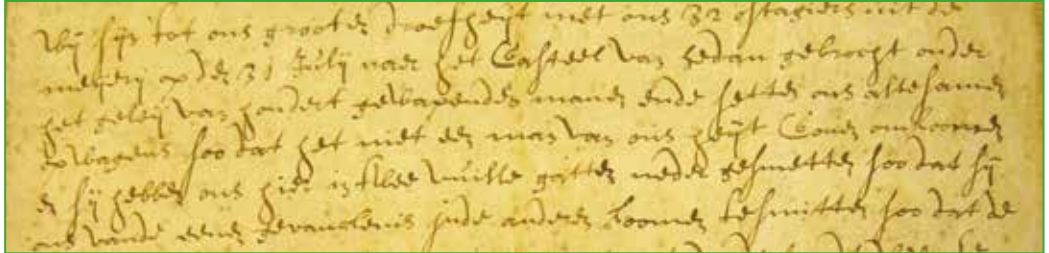
Aan wie het wapen heeft toebehoord is niet bekend. Getracht is om er informatie over te krijgen bij Société d'Histoire et d'Archéologie

du Sedanais. De vereniging heeft geen antwoord op mijn vragen gegeven. Op de adreskant van de brief is te lezen dat deze in Sedan werd gepost en dat de port voor deze brief twaalf stuivers bedroeg. Linksonder staat drie keer het woord "*cijto*" geschreven. *Cijto* of *cito* betekent "spoed", dus drie keer *cijto* betekende "*grote spoed*".

Jacobus van Esch schreef dat de gijzelaars bij aankomst op het kasteel van Sedan eerst in twee vuile gatten werden gegooid. Van daaruit werden zij volgens Van Esch van de ene gevangenis in de andere gesmeten. De gijzelaars hadden de moed verloren dat zij hun vaderland nog eens zouden terugzien. Hij schreef dat hij al meerdere keren naar de drossaard en de schepenen brieven had geschreven. Maar behalve deze brief en de informatie over de brief uit Namen werden in het archief geen andere brieven aangetroffen. Van Esch schreef dat hij, om in zijn onderhoud te voorzien, van enkele eerlijklieden geld had geleend. Inmiddels was hij hen wel f.250,- Hollands geld schuldig. Hij

wilde zijn schulden graag aflossen en daarom verzocht hij de drossaard en schepenen hem een wissel te sturen. Van Esch hoopte dat de Grooten Godt de drossaard en schepenen eens tot mededogen zou brengen omdat zo'n gevangene man daar moest zitten. Sinds de maand december 1695 had hij geen duit meer van hen gehad. Mocht hem geen wissel worden gestuurd, dan wilde hij graag de reden daarvan weten.[15] Het ontbreken van borgemeestersrekeningen maakt dat ook nu weer niet kan worden opgezocht óf en hoeveel geld er aan Van Esch is overgemaakt.

Wij sijn tot ons grooten droefheit met ons 32 ostagiers uit de meijerij op den 31 Julij naer het Casteel van Sedan gebrocht onder het geleij van hondert gewapenden manen ende setten ons altesamen op wagens soo dat het niet een man van ons heijt conen omkoomen en sij hebben ons hier in twee vuille gatten neder gesmetten soo dat sij ons vande eenen gevangenien inde anderen koomen te smitten soo dat de..... Fragment uit de brief van Jacobus van Esch aan drossaard en schepenen. Bron: (RAT) OAA1661 (5-8-1669)

Weer terug in Goirle als held ontvangen

Met de Vrede van Rijswijk kwam er op 20 september 1697 een einde aan de Negenjarige Oorlog. Na een gevangenschap van meer dan vier jaar keerde Jacobus van Esch weer in Goirle terug.[16] Voor de tijd dat Jacobus van Esch gegijzeld is geweest wilde hij kennelijk financieel gecompenseerd worden. Omdat drossaard en schepenen daar waarschijnlijk niet zo happig op waren spande Van Esch een procedure aan bij de Raad van State. In haar resolutie van 12 juli 1698 bepaalde de Raad van State dat de regenten van Tilburg en Goirle een bedrag van f.3600,- aan Van Esch moesten betalen. Dit bedrag was ter voldoening van de aanspraak van Van Esch wegens vacatiegelden (beloning), vertering enzovoort in zijn gevangenissen in zowel Namen, Dinant als elders.

De Raad van State bepaalde verder nog dat de regenten van Tilburg en Goirle het bedrag van f.3600,- nog mochten korten met f.1484,-. Dit betrof een aan Van Esch op rekening betaald voorschot. Verder mochten zij nog een bedrag van f.690,- inhouden. Dit bedrag had hij op zijn verzoek nog tijdens zijn verblijf in de gevangenis ontvangen en moest dus worden terugbetaald. En ten slotte was Van Esch nog f.300,- aan dorpslasten schuldig en ook dit bedrag mochten de regenten inhouden.[17] Dat betekende dat hij op het uit te keren bedrag met f.2474,- werd gekort en nog recht had op een bedrag van f.1126,-. Door het ontbreken van de borgemeestersrekeningen konden deze bedragen helaas niet worden geverifieerd.

Godsdienststrijd met de schepenen

In het begin van het jaar 1698 ontvingen de Staten-Generaal, uit naam van enige regenten en ingezetenen van Goirle, een door Herman Moerkercken ondertekend verzoekschrift.

Moerkercken was agent van de Meierij in 's-Gravenhage. Hij was het “doorgeefluik” van rekest en dergelijke tussen dorpen uit de Meierij en de Staten-Generaal. De namen van de regenten en de ingezetenen uit Goirle werden vreemd genoeg in het rekest niet vermeld. In de eerste regels van het rekest werd beschreven hoe in februari 1682 de roomse schepenen op last van de Staten-Generaal door gereformeerden werden vervangen. Bij die gelegenheid werd Jacobus van Esch als schepenen van Goirle aangesteld.

Volgens het rekest was deze Van Esch niet alleen een man van de gereformeerde religie, maar had hij het schepenenambt tot 1693 *seer eerlijck en getrouwelijck bedient gehad*. Maar daarna had hij het *ongeluck gehad van door de Franschen als hostagier* voor Tilburg en Goirle meegenomen te zijn geweest. *Tot groote droefheijt van de gansche gemeente* had hij bij den vijand *over de vier jaeren gevanckelijck geseten*. Met tranen van vreugde was Van Esch op 9 december 1697 in Goirle binnengehaald met de hoop van de inwoners om nog lang door hem geregeerd te zullen worden.

Tot grote verwondering van de rekestranten werden er op 10 januari 1698 in Goirle twee roomsgezinde schepenen aangesteld. Het betrof volgens hen Cornelis de Bondt en Adriaen Spapen,^[12] terwijl Jacobus van Esch en N.Volisi werden gewenst. De opstellers van het verzoekschrift achtten dat in strijd met het Politiek Reglement van 1660 en verzochten de Staten-Generaal daarom om drossaard Bernage opdracht te geven de twee roomse schepenen onmiddellijk af te zetten en te vervangen door de beide gereformeerden.

Wordt vervolgd.

^[12] In het rekest geschreven als Papan.

Bronnen: Jacobus van Esch (1675-1716)

- [1] (RAT) Tilburg N60-nr.14 (16-6-1682)
- [2] (RAT) Tilburg N60-nr.68 (5-4-1684)
- [3] (RAT) Tilburg N34-49r (9-11-1684)
- [4] (RAT) Tilburg N60-nr.207 (10-10-1684)
- [5] (RAT) Tilburg Acta Hervormde Gemeente 304-1, ongef. (14-2-1687)
- [6] (RAT) Tilburg NG lidmatenregister1648-1734, f.9 (1-5-1687)
- [7] (RAT) Tilburg en Goirle OAA57, los document (31-7-1687)
- [8] (RAT) Tilburg en Goirle OAA578, ongef. (14-4-1688)
- [9] (RAT) Tilburg N39-34 (9-9-1689)
- [10] (RAT) Tilburg N39-37 (28-9-1689)
- [11] (RAT) Tilburg N58-337 en 343 en N59-38v (22-6-1689 en 30-7-1689 en 27-6-1689)
- [12] (BHIC) Resoluties Staten-Generaal, 178.31, f.49 en Leen en Tolkamer 8.46 (22-1-1693)
- [13] (RAT) Tilburg en Goirle OAA3, los document (5-10-1693 en 7-10-1693)
- [14] (RAT) Tilburg en Goirle OAA3, los document (22-10-1693)
- [15] (RAT) Tilburg en Goirle OAA1661 (los document)
- [16] (RAT) Tilburg en Goirle OAA57a (los document)
- [17] (RAT) Tilburg en Goirle OAA57a, los document (12-7-1698)

Verschijnen van dit periodiek werd mede mogelijk door de financiële bijdrage van:

VAKGARAGE Jac de Brouwer

TOTAL

Garage Jac. de Brouwer,
Hoge Wal 1,
5053 LG Goirle
tel. 013-543 09 35

MOZES
E E T K A F F E E

Mozes Eetcafé, Goirle
De Hovel 45, 5051 NR Goirle
tel. 013-534 11 00
www.mozesgoirle.nl
info@mozegoirle.nl

Adviesbureau
Fons Smits
Bemiddeling bij
al uw drukwerken

Adviesbureau Fons Smits
Keper 55, 5051 WW Goirle
www.adviesbureausmits.nl
tel. 06-53467415

Bike Totaal Paul van Korven
Tilburgseweg 68
50512 AJ Goirle
info@paulvankorvenfietsen.nl
www.paulvankorvenfietsen.nl

Remy
TUINCENTRUM

Tuincentrum Remy
Beeksedijk 22
5051 PS Goirle
tel. 013-5346298
www.tuincentrumremy.nl

GEBR. STOKKERMANS
SLOOP-GRONDWERK
GOIRLE

Gebr. Stokkermans, Goirle
sloop • grond • infra • groen • asbest •
boren en zagen met diamant • transport
Tijvoortsebaan 7, 5051 HJ Goirle
tel. 013-534 25 11

APPELS
DE MAKELAAR MET PIT

Appels Makelaardij
Tilburgseweg 88, 5051 AJ Goirle
tel. 013-534 91 15
www.appels.nl
makelaardij@appels.nl

Handelsonderneming J.B.G.L. Mutsaers,
lederwaren en reisartikelen
Tilburgseweg 154 C, 5051 AL Goirle
tel. 013-536 63 06 / 013-542 19 81

